

Uredili:

Helena Dobrovoljc

Manca Černivec

Matjaž Geršič

Živim v
Bukovem Vrhu
pod
Bukovim vrhom

O spremembi pravopisnega pravila
za pisanje zemljepisnih imen

ZALOŽBA
Z R C

Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom

O spremembi pravopisnega pravila
za pisanje zemljepisnih imen

Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom

O spremembi pravopisnega pravila za pisanje zemljepisnih imen

© 2020, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in Geografski inštitut Antona Melika, Založba ZRC

Uredili: Helena Dobrovoljc, Manca Černivec, Matjaž Geršič

Recenzenta: Matej Gabrovec, Hotimir Tivadar

Avtorji in avtorice prispevkov: Helena Dobrovoljc, Metka Furlan, Matjaž Geršič, Peter Holozan, Drago Kladnik, Marta Kocjan Barle, Tina Lengar Verovnik, Drago Perko, Marko Snoj, Peter Weiss

Fotografija: Colin Brooks

Priprava ankete: Manca Černivec in Helena Dobrovoljc

Povezava na anketo: <http://pravopisna-komisija.sazu.si/ankete>

Tehnična ureditev: Manca Černivec

Oblikovanje in naslovnica: Brane Vidmar

Prelom: Simon Atelšek

Izdala: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in Geografski inštitut Antona Melika

Zanju: Kozma Ahačič in Matija Zorn

Založila: Založba ZRC

Zanjo: Oto Luthar

Glavni urednik založbe: Aleš Pogačnik

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Prva izdaja, prvi natis.

Colinu Brooksu se zahvaljujemo za fotografijo Bukovega Vrha.

Nekatera besedila so pripravljena v vnašalnim sistemom ZRCola (zrcola.zrc-sazu.si), ki ga je na ZRC SAZU v Ljubljani (www.zrc-sazu.si) razvil Peter Weiss.

Prva e-izdaja knjige je prosto dostopna pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0.: <https://doi.org/10.3986/9789610504320>

Publikacija je nastala v okviru raziskovalnih programov Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038) in Geografija Slovenije (P6-0101), ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Avtor fotografije: Colin Brooks

O naslovu

Naslov knjige je zapisan v skladu s pravopisnimi pravili *Slovenskega pravopisa* 2001.

Bukov Vrh je naselje samotnih kmetij na južnih pobočjih nad Poljansko dolino s 97 prebivalci (leta 2019) v Občini Gorenja vas - Poljane.

Bukov vrh (832 m) je vzpetina, ki se nahaja na severozahodnem delu Polhograjskega hribovja. Z vrha, na katerem stoji cerkev Žalostne Matere Božje (ali cerkev sv. Sobote), je lep pogled na bližnje Škofjeloško in Cerkljansko hribovje.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

81'373.21(082)
811.163.6'35(082)

ŽIVIM v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom : o spremembi pravopisnega pravila za pisanje zemljepisnih imen / [avtorji in avtorice prispevkov Helena Dobrovoljc ... [et al.] ; uredili Helena Dobrovoljc, Manca Černivec, Matjaž Geršič]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2020

ISBN 978-961-05-0437-5
1. Dobrovoljc, Helena
COBISS.SI-ID 16383491

ISBN 978-961-05-0432-0 (pdf)
COBISS.SI -ID 16049923

Kazalo

HELENA DOBROVOLJC: O Pravopisni komisiji ter pravopisni reformi in razlogih zanjo	11
MATJAŽ GERŠIČ: Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije in njena vloga pri pravopisni reformi.....	15
MANCA ČERNIVEC: Pravopisna reforma in jezikovni uporabniki	17

PRISPEVKI

HELENA DOBROVOLJC: Težavnost pravopisnih reform v dobi jezikovne ustaljenosti.....	23
1 Uvod: O zemljepisnih imenih v 20. stoletju.....	23
2 Prenova pravopisnih pravil o zemljepisnih v obdobju 2013–2019	25
3 Ali so vsa večbesedna nenaselbinska imena pravopisno problematična?.....	28
4 Sklep: Kako bi bilo treba spremeniti pravopisna pravila glede zemljepisnih imen?	32
5 Viri in literatura	34
METKA FURLAN: Zakaj bi bilo smiselno spremeniti veljavno pravopisno pravilo o zapisovanju neprvih sestavin slovenskega lastnoimenskega besedja.....	35
1 Težavnost prepoznavanja lastnih imen kot neprvih sestavin lastnoimenskega besedja	35
2 Sprememba pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnoimenskega besedja	37
3 Sklep	41
4 Viri in literatura	42

MATJAŽ GERŠIČ, DRAGO KLADNIK, DRAGO PERKO: Geografski pogled na pisanje velike in male začetnice pri večbesednih zemljepisnih imenih.....	43
1 Uvod.....	43
2 Metodologija.....	46
3 Rezultati.....	47
4 Sklep.....	52
5 Viri in literatura.....	54
PETER HOLOZAN: Pot v pekel je tlakovana z dobrimi nameni: razmislek o spremembi pravil o začetnicah pri zemljepisnih imenih	59
Viri	62
MARTA KOCJAN BARLE: Predlog za reformo zapisa zemljepisnih imen	63
1 Uvod.....	63
2 Terminologija.....	63
3 Velika začetnica.....	64
4 Prehod iz občnega poimenovanja v lastno ime	64
5 Strokovni izrazi	67
6 Razlikovalne sestavine	70
7 Občnoimenska jedra.....	71
8 Predložna imena.....	71
9 Sklep.....	72
10 Viri in literatura	73
11 Pregledani viri in literatura.....	73
TINA LENGAR VEROVNIK: Nekaj misli o reformi pisanja večbesednih zemljepisnih imen.....	75
1 Uvod.....	75
2 Prednosti razširjene reforme.....	75
3 Možne pasti reforme.....	76
4 Premislek o terminologiji.....	77
5 Predlog rešitve	77
MARKO SNOJ: Vse z veliko začetnico	79
1 Pro	79
2 Kontra	79
3 Re	80
4 Sub.....	81
5 Mort.....	81
6 Hirš.....	81
7 Sklep.....	82

PETER WEISS: Večbesedna zemljepisna imena: z veliko začetnico skoraj vse...	83
1 1575.....	83
2 1797.....	83
3 1895.....	84
4 1910.....	84
5 1921–1922	86
6 1956.....	87
7 1977	88
8 2019.....	88
9 Viri in literatura	89

Spremna besedila

O Pravopisni komisiji ter pravopisni reformi in razlogih zanjo

Od zadnjega srečanja med slovenskimi jezikoslovci in geografi, na katerem je bila v ospredju celovita problematika zapisovanja zemljepisnih imen v slovenščini, leta 1972 je minilo več desetletij, zemljepisnih imen v slovenščini pa je vedno več, vedno več je tudi želja, da se imena zapisovalno poenotijo in da se podobna imena pišejo po istih vzorcih, kar olajša pisanje in tudi učenje teh pravil.

Aktualna Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, ki je bila ustanovljena leta 2013 z nalogo prenoviti pravopisna pravila, šteje 19 članic in članov.¹ Ob pripravi novega poglavja o rabi male in velike začetnice je komisija odprla tudi problem zapisovanja začetnice v neprvih sestavinah zemljepisnih lastnih imen. Pobuda je bila dana prav zaradi pogostih dilem pri zapisu nekaterih neprvih sestavin v večbesednih imenih, pri katerih uporabniki dvoimijo, ali so lastna ali občna, kar pa je odločilno za zapis začetnice.

Pobuda za spremembo pravopisnega pravila, ki določa pisanje začetnice v neprvih sestavinah zemljepisnih imen, je bila dana že ob prvem ožjem srečanju predstavnikov obeh komisij – Pravopisne komisija pri SAZU in ZRC SAZU ter Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije aprila 2015. Predstavniki KSZI so se zavzeli za radikalno spremembo pravila o pisanju zemljepisnih imen, in sicer bi z veliko začetnico pisali vse dele imen vseh tipov imen – naselbinskih (*Stari Trg, Novo Mesto*) in nenaselbinskih (*Kočevski Rog, Jadransko Morje*), razen predlogov (*Lovrenc na Dravskem Polju*). V Pravopisni komisiji je stališče zastopal predstavnik KSZI Drago Kladnik, z njim pa so se vsaj deloma strinjali tudi nekateri drugi člani Pravopisne komisije, tako da smo se v prvi fazi prenove pravil odločili za ukinitvev izjem pri pisanju naselbinskih oz. krajevnih imen in predlagali,

1 Več o Pravopisni komisiji pri SAZU in ZRC SAZU na spletišču komisije <<http://pravopisna-komisija.sazu.si>>.

da se vse sestavine v naselbinskih imenih pišejo z veliko začetnico – tudi *vas, mesto, trg, selo, selce, vesca* ... Nadaljnje pobude o razširitvi pravopisne reforme na nenaselbinska zemljepisna imena (torej tudi na poimenovanja voda, kopenskih reliefnih oblik, držav ipd. – *Jadransko morje, Gorski kotar, Goriška brda, Šmarna gora, Črna gora* ...) pa so sprožile tudi razmišljanja in nasprotne utemeljitve, ki jih ne moremo prezreti. Zato smo se odločili za odprto srečanje predstavnikov in predstavnic obeh komisij, katerega namen je bil predvsem predstaviti poglede, soočiti stališča in uzavestiti misel, da naj bo pravopis namenjen širokemu krogu uporabnikov, pri tem pa notranje koherenten.

Posvet članic in članov Pravopisne komisije in Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen z naslovom »Srečanje dveh komisij« je potekal 27. junija 2019 v Dvorani Zemljepisnega muzeja ZRC SAZU. Po predavanjih in živahni diskusiji je bilo sklenjeno, da je zaradi izrazito polariziranih stališč in predloga reforme, ki bo vplivala na vsa področja družbenega življenja, smiselno pripraviti tudi spletni vprašalnik in pridobiti mnenje najširše strokovne javnosti – lektorjev, učiteljev, novinarjev, besedilopiscev in medijskih delavcev. V anketi naj bi bila predstavljena ne le načelna sprememba, temveč tudi prikazana uresničitev v besedilu, utemeljitve posameznih predlogov pa bi bilo mogoče predstaviti v elektronski knjižici.

Obljubljena knjižica je pred nami in je v mesecih po posvetu narasla v manjši zbornik. Prispevki v njem so raznoliki, prepuščeni odločitvi avtorjev, ki podajajo zgolj svoje mnenje ali pa ga podkrepijo s historiatom razprav o problematiki in sklicevanjem na prispevke kolegov, ki niso nastopili oziroma se niso udeležili srečanja. Na posvetu je bilo predstavljeno več stališč, ki jih je mogoče zaobjeti v dve skupini predlogov.

Prva skupina predlogov (Metka Furlan, Peter Weiss, Matjaž Geršič idr.) se zavzema za celovito reformo in uveljavitev »mehanskega pravila«, po katerem je vsaka sestavina – razen predlogov in veznikov – v lastnem imenu zapisana z veliko začetnico (*Jadransko Morje, Cerkniško Jezero, Velika Planina, Babji Zob* 'vrh', *Veliko Kladivo* 'vrh', *Trg Dveh Cesarjev* 'mestni trg', *Šmarna Gora, Črna Gora* 'država', *Bosna in Hercegovina*). Temu pridruženi predlog Marka Snoja spodbuja uveljavitev velike začetnice za vse sestavine zemljepisnih imen, tudi za slovnične besedne vrste (*Bosna In Hercegovina*,

Brod Ob Kolpi), in razširitev načela »vse z veliko začetnico« tudi na stvarna lastna imena, tj. na imena ustanov in organizacij, naslove literarnih, glasbenih, slikarskih del, imena podjetij ipd. (*Prostovoljno Gasilsko Društvo Moste, Ministrstvo Za Delo, Družino, Socialne Zadeve In Enake Možnosti; Življenje V Starem Veku; Kajmak In Marmelada; Slovenska Industrija Jekla*).

Druga skupina predlogov v izhodišču ne zagovarja tehnične reforme. Predlog Petra Holozana sploh ne podpira spremembe pravil. Tina Lengar Verovnik in Helena Dobrovoljc se nagibata k prilagoditvi aktualnega pravila za pisanje zemljepisnih imen v skladu z načelom, da se mala začetnica ohranja pri vseh enotah, ki so prepoznane kot občnoimenska poimenovanja neke zemljepisne danosti (*Jadransko morje, Velika planina, Cerkniško jezero, Šmarna gora*), vse, kar pa je oddaljeno od poimenovane zemljepisne pojavnosti, naj se piše z veliko začetnico (*Gorski Kotar, Črna Gora*). Natančnejše predstavitve v pravopisnih pravilih bi morali biti deležni tisti mejni primeri, pri katerih ni jasno, ali označujejo zemljepisno danost ali ne. Predlagane so tudi nekatere spremembe v kategorizaciji. Podobno tudi Marta Kocjan Barle, ki predlaga, naj se z veliko začetnico pišejo zlasti tiste enote, ki so rezultat pomenskega prenosa (*Veliki Oltar, Veliko Kladivo, Polhograjska Grmada*), vendar se vrača k razlikovanju občno- in lastnoimenskih prvin s predlogom, da se nanje v pravilih opozori s posebnimi razlikovalnimi seznami.

* * *

Pri jezikovni kodifikaciji obstajajo lažje in težje poti. Še zlasti na mejnih področjih, ki segajo v resorje več strok, pa je pot do skupnih odločitev strokovnjakov različnih strokovnih provenienc pogosto podvržena ne le izmenjavi argumentov, temveč tudi konsistentnosti v okviru posameznih strok, žal pogosto tudi merjenju moči. Verjamemo, da bomo s pričujočim delom in z odločitvami, ki bodo zrasle z angažiranim sodelovanjem članic in članov obeh komisij, preseгли tovrstne načine delovanja, saj bomo strokovno utemeljena mnenja predstavili na transparenten način, po izvedbi ankete pa se oprli tudi na izražena mnenja.

Ob tem pričakujemo tudi, da bomo zaradi odprto predstavljenih stališč strokovnjakov pritegnili razmišljanje širšega kroga pišoče javnosti, hkrati pa morda spodbudili razmisleke in perspektive, ki bodo morda prerasli aktu-

alno delitev zemljepisnih imen na naselbinska in nenaselbinska ter prinesli tudi nove poglede na zemljepisna imena in njihov zapis.

Ob tem dogodku se zahvaljujem vsem sodelavkam in sodelavcem obeh komisij, ki so svoj čas in razmišljanja posvetili tej problematiki, se srečanja udeležili ter pomagali s pripombami in predlogi izostriti skupne poglede na predstavljeno.

HELENA DOBROVOLJC

V Ljubljani, decembra 2019

Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije in njena vloga pri pravopisni reformi

Ustanovitev Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije (KSZI) sega v leto 1986. Tedanja Republiška geodetska uprava je prepoznala problem neuskrajene in neustrezne rabe zemljepisnih imen ter predlagala ustanovitev strokovne komisije, ki bi bdela nad tem področjem. Na začetku se je KSZI srečala z nekaterimi proceduralnimi vprašanji, z vsebinskega gledišča pa se je najprej lotila standardizacije imen neodvisnih držav in nekaterih odvisnih ozemelj ter sprejemala priporočila o predlaganih spremembah imen naselij in ulic. KSZI je delovala do leta 1992, potem pa je bila zaradi reorganizacije državne uprave ukinjena.

Ko je bila Slovenija kot samostojna in neodvisna država 22. maja 1992 sprejeta v Organizacijo združenih narodov (OZN), se je zavezala, da bo spoštovala vse njene resolucije in ostala priporočila. Med njimi je tudi skrb za standardizacijo zemljepisnih imen. Že leta 1959 je Ekonomski in socialni svet (ECO-SOC), ki deluje v okviru Generalne skupščine OZN, s peščico strokovnjakov pripravil tehnična priporočila za standardizacijo zemljepisnih imen na mednarodni in državni ravni. To je vodilo v ustanovitev UNGEGN-a (*United Nations Group of Experts on Geographical Names*), skupine izvedencev OZN za zemljepisna imena, ki danes združuje preko 400 članov iz več kot 100 držav.

Vlada Republike Slovenije je skladno z zavezami OZN 14. septembra 1995 na novo ustanovila Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen kot stalno delovno telo Vlade. Delovanje Komisije je prenesla na Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, ki od tedaj vodi Komisijo. Leta 2005 je Vlada zaradi varčevalnih ukrepov KSZI pomotoma ukinila in jo čez nekaj mesecev ponovno ustanovila.

KSZI, ki jo sestavljajo jezikoslovci, geografi, geodeti ter predstavniki različnih vladnih organov (Služba vlade za slovenski jezik, Ministrstvo za zunanje zadeve, Geodetska uprava), je skladno s poslovníkom zadolžena za obravnavo in standardizacijo vseh zemljepisnih imen v Republiki Sloveniji in zemljepisnih imen v slovenskem jeziku zunaj njenih meja. Predsednik KSZI poleg vodenja Komisije in ostalih nalog, določenih s poslovníkom, zastopa Slovenijo tudi na zasedanjih UNGEGN-a, ki so po zadnji organizacijski reformi organizirana vsake dve leti.

KSZI od svoje ustanovitve dalje skrbi tudi za dosledno rabo pravopisnih pravil pri zapisu zemljepisnih imen, predvsem skozi presojo novih imen ter preimenovanj ulic in naselij v Sloveniji. Državne in občinske organe, pristojne za oznake naselij, opozarja na morebitne nepravilne zapise na teh oznakah. Pri prenovi pravopisnih pravil, ki jo vodi Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, stališča KSZI zastopa njen član. Ostali člani KSZI pa so se aktivneje vključili v razpravo o novih pravopisnih pravilih o veliki in mali začetnici pri zapisovanju zemljepisnih imen v letu 2019, ob posvetu »Srečanje dveh komisij«.

MATJAŽ GERŠIČ

V Lescah, januarja 2020

Pravopisna reforma in jezikovni uporabniki

Po posvetu »Srečanje dveh komisij«, na katerem so svoja stališča o pisanju zemljepisnih lastnih imen predstavili člani in članice Pravopisne komisije ter Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen, je bilo sklenjeno, da je zaradi nasprotujočih si stališč in širšega družbenega vpliva pravopisne reforme smiselno pridobiti tudi mnenje oz. pogled na reformo širšega kroga jezikovnih uporabnikov, torej širše javnosti; še posebej osredotočeno na mnenje strokovnjakov, lektorjev, medijskih delavcev, tekstopiscev, torej širše strokovne javnosti. V ta namen je bil pripravljen anketni vprašalnik, saj lahko prav z anketno tehniko zbiranja podatkov v proces odločanja o morebitni pravopisni reformi vključimo širok krog jezikovnih uporabnikov in jih spodbudimo, da izraženo mnenje tudi utemeljijo.

Anketni vprašalnik je nastal na podlagi prispevkov, ki so zbrani v pričujoči brošuri. Stališča o zapisovanju zemljepisnih lastnih imen, ki so predstavljena v prispevkih, lahko združimo v pet skupin in hkrati oblikujemo štiri predloge novih pravopisnih pravil o zapisovanju zemljepisnih lastnih imen, pri čemer lahko v razmerju do obstoječih pravil govorimo o večji ali manjši radikalnosti spremembe. Od jezikovnih uporabnikov, vključenih v anketo, želimo izvedeti, kateri od predlogov spremembe pravopisnih pravil se jim zdi najustreznejši, ob tem pa jim ponuditi tudi možnost, da se obstoječih pravil ne spreminja ali da predstavijo svoje stališče.

V anketnem vprašalniku smo, izhajajoč iz predstavljenih stališč, oblikovali naslednje predloge glede predlagane reforme:

- 1 Z veliko začetnico se pišejo vse sestavine zemljepisnih lastnih imen razen predlogov in veznikov.**
 - *Most na Soči, Gradišče (v Slovenskih Goricah)*

- *Novo Mesto, Kranjska Gora, Zidani Most, Opatje Selo, Trg Svobode, Cesta Dveh Cesarjev, Mestni Trg, Bukov Vrh* (naselje in hrib), *Šmar-na Gora, Velika Planina, Kamniško Sedlo, Baška Grapa, Divje Babe, Hudičev Boršt, Julijske Alpe, Divaški Kras, Bohinjsko Jezero, Jadransko Morje, Piranski Zaliv, Črna Gora, Tretji Rajh, Dolina Smrti, Bližnji Vzhod*

Utemeljitev predloga v brošuri: Metka Furlan, Matjaž Geršič idr., Peter Weiss

2 Z veliko začetnico se pišejo prav vse sestavine zemljepisnih lastnih imen, vključno s predlogi in vezniki.

- *Most Na Soči, Gradišče* (*V Slovenskih Goricah*)
- *Novo Mesto, Kranjska Gora, Zidani Most, Opatje Selo, Trg Svobode, Cesta Dveh Cesarjev, Mestni Trg, Bukov Vrh* (naselje in hrib), *Šmar-na Gora, Velika Planina, Kamniško Sedlo, Baška Grapa, Divje Babe, Hudičev Boršt, Julijske Alpe, Divaški Kras, Bohinjsko Jezero, Jadransko Morje, Piranski Zaliv, Črna Gora, Tretji Rajh, Dolina Smrti, Bližnji Vzhod*

Utemeljitev predloga v brošuri: Marko Snoj

3

- (a) **Z veliko začetnico se pišejo prav vse sestavine zemljepisnih naselbinskih imen razen predlogov in veznikov.** Ukinejo se z malo začetnico pisane izjeme *vas, mesto, trg, selo, selce, vesca ...*
- (b) **Pravilo za pisanje nenaselbinskih imenih se ne spremeni** – z veliko začetnico se piše vedno prva sestavina, neprva le, če je lastno ime.

Za lažje razlikovanje med lastnimi in občnimi sestavinami imen naj se v pravih podrobnosti opišejo posebnosti pri posameznih pomenskih skupinah imen (npr. imena držav, imena gorovij in vzpetin, imena držav...).

- **Naselbinska imena:** *Most na Soči, Gradišče* (*v Slovenskih goricah*), *Novo Mesto, Kranjska Gora, Zidani Most, Opatje Selo, Bukov Vrh* (naselje)

- Nenaselbinska imena:
 - neprva sestavina je lastno ime: *Julijske Alpe, Divaški Kras*
 - neprva sestavina je občno poimenovanje: *Trg svobode, Cesta dveh cesarjev, Mestni trg; Bukov vrh* (hrib), *Šmarna gora, Velika planina, Kamniško sedlo, Baška grapa, Divje babe; Bohinjsko jezero, Jadransko morje, Piranski zaliv;*
Težji primeri: *Črna gora, Tretji rajh; Hudičev boršt, Dolina smrti; Bližnji vzhod*

Utemeljitev predloga v brošuri: Helena Dobrovoljc, Tina Lengar Verovnik

4 Namesto delitve na naselbinska in nenaselbinska imena naj se uvede enotna skupina **zemljepisna imena**.

- a) **Z veliko** začetnico se pišejo **neprvi strokovni izrazi za zemljepisno danost, ki so doživeli pomenski prenos, in lastna imena**.
- b) **Z malo** začetnico pišemo **neprva občna poimenovanja**. To so **strokovni izrazi za zemljepisno danost, tudi stilno zaznamovani** (geografski, geološki, planinski, urbanistični, arheološki), **splošni izrazi** (tudi upravno-politični) v besednih zvezah (tudi predložnih), ki so postale lastno ime. Neprva sestavina v zemljepisnih imenih je:

- lastno ime: *Most na Soči, Julijske Alpe, Divaški Kras*
- nastala s pomenskim prenosom: *Kranjska Gora, Zidani Most, Črna Gora, Bukov Vrh* (naselje)
- strokovni izraz za zemljepisno danost ali občno poimenovanje ali predlog: *Gradišče (v Slovenskih goricah), Novo mesto, Opatje selo; Trg svobode, Cesta dveh cesarjev, Mestni trg; Bukov vrh* (hrib), *Šmarna gora, Velika planina, Kamniško sedlo, Baška grapa, Divje babe; Bohinjsko jezero, Jadransko morje, Piranski zaliv; Tretji rajh, Hudičev boršt, Dolina smrti, Bližnji vzhod*

Utemeljitev predloga v brošuri: Marta Kocjan Barle, Tina Lengar Verovnik

5 Pravila o zapisovanju velike in male začetnice zemljepisnih lastnih imen naj se **ne spreminjajo**, ohrani naj se tudi **delitev na naselbinska in nenaselbinska imena**.

- Naselbinska imena
 - *Novo mesto, Opatje selo*
 - *Kranjska Gora, Zidani Most, Most na Soči, Gradišče (v Slovenskih goricah), Bukov Vrh (naselje)*
- Nenaselbinska imena
 - *Julijske Alpe, Divaški Kras*
 - *Trg svobode, Cesta dveh cesarjev, Mestni trg; Bukov vrh (hrib), Šmarna gora, Velika planina, Kamniško sedlo, Baška grapa, Divje babe; Bohinjsko jezero, Jadransko morje, Piranski zaliv; Črna gora, Tretji rajh, Hudičev boršt, Dolina smrti, Bližnji vzhod*

Utemeljitev predloga v brošuri: Peter Holozan

* * *

Anketa bo izvedena v spletni aplikaciji Ika in bo za uporabnike odprta mesec dni. K izpolnjevanju bo Pravopisna komisija, kot že omenjeno, skušala pritegniti širši krog pišočih, še posebej pa vse, ki se z jezikom poklicno ukvarjajo (lektorje, prevajalce, tekstopisce, medijske delavce).

MANCA ČERNIVEC

V Ljubljani, aprila 2020

Prispevki

HELENA DOBROVOLJC

helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

UNG, Fakulteta za humanistiko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3568-8453>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_01

Težavnost pravopisnih reform v dobi jezikovne ustaljenosti

1 Uvod: O zemljepisnih imenih v 20. stoletju

Pisanje večbesednih zemljepisnih imen je v slovenskih pravopisih vse od prvega – Levčevega (1899) rešeno nekonzenzualno, posledica tega pa so polemike in stalni predlogi za postavitve pravopisnega načela, ki naj bi pisanje prvih sestavin v večbesednih zemljepisnih imen olajšalo.

Skozi zgodovino slovenskega pravopisja lahko spremljamo omahovanja med tremi zapisovalnimi možnostmi (povzeto po Dobrovoljc 2004: 137–141):

- (1) velika začetnica naj označuje vse **enote lastnega imena**: *Gorenja Vas, Škofja Loka, Blejsko Jezero, Šmarna Gora* (Levstik, Tomišek, Cigale ...);
- (2) velika začetnica naj označuje **začetek lastnega imena** in vse neprve sestavine tega imena, če so **lastnoimenske**: *Škofja Loka, Novo mesto, Ilirska Bistrica, Gorenja vas, Blejsko jezero, Šmarna gora* (Škrabec, Levec, Breznik, Glonar, Ramovš, pravopisi 1950, 1962, 2001);
- (3) velika začetnica naj označuje zgolj **začetek lastnega imena**, vse neprve sestavine tega imena, ne glede na lastno- ali občnoimenski značaj naj bodo zapisane z malo začetnico: *Škofja loka, Laški videm, Blejsko jezero, Šmarna gora* (Pintar).

Znotraj teh pravopisnih predlogov so bili predlagani tudi posamezni »pomožni« mehanizmi, ki so se vzpostavili zaradi opaženih razlik pri skladijenjskem vedenju obravnavanih imen, npr. z malo začetnico se pišejo predlogi in vezniki (Tomišek); to načelo upoštevamo tudi danes: *Šmarje pri Jelšah, Zagorje ob Savi, Tinidad in Tobago*; in pa: če je prvi del imena uporablja samostojno, ohrani

lastnoimensko funkcijo tudi kot del večbesednega imena (Škrabec, Breznik). Danes imenujemo taka imena skrajšana in jih pišemo z malo začetnico v položaju neprve sestavine (*Ljubljansko barje*, *Goriška brda*), v položaju prve/edine sestavine pa, če je ta sploh aktualna, z veliko začetnico (*Barje*, *Brda*).

Raba velike začetnice je bila skozi celotno zgodovino slovenskega knjižnega jezika in pravopisja povezana s prepričanjem, da gre za pisno posebnost, ki smo jo – če ne gre za začetek povedi ali za lastno ime – prevzeli iz nemščine oziroma jo povzeli po anglosaških pisnih navadah, zato v slovenščini ni zaželeno (Škrabec, Pintar; OPP 1945). Še po drugi svetovni vojni pa so se sporadično pojavljala pojasnila, da z veliko začetnico pišemo »pomembne« besede oziroma sestavine imen (Dobrovoljc idr. 2020: 167–168).

1.1 O naselbinskih imenih

Pravila, ki so bila vezana na poznavanje jezikovne rabe posameznih zemljepisnih področij ter na jezikovni občutek posameznika (predvojni pravopisi) oz. nejasno izpeljana napotila, ki se nanašajo na posamezne primere (SP 1950), so od jezikovnega uporabnika zahtevala, da se zapisa posameznih imen nauči. Problematična je bila posredna zahteva po poznavanju krajevnih navad, pa tudi prehajanje med lastnimi in občnimi imeni.

S pravopisom leta 1962 je bil narejen poskus sistematiziranja induktivno pridobljenih zakonitosti za naselbinska imena. Oblikovali so štiri **skupine večbesednih naselbinskih imen** glede na zapis neprve sestavine:

- (1) z **veliko** začetnico pišejo vse občnoimenske dele zemljepisnih imen, pri katerih je »občutek za občno ime zamrl« (*Bohinjska Bela*) (SP 1962: § 39, 1):

Bela, Bistrica, Brezovica, Brnik, Dolič, Gradec, Javornik, Kaplja, Konjice, Polana, Preska, Škofije, Štifta, Tabor;

- (2) z **malo ali z veliko** pišejo neprve sestavine imen, ki jih prva sestavina, tj. »določilni pridevnik«, ločuje od bližnjih naselij enakega imena (*Zgornja Draga*) ali pa svojilni pridevnik bližnjega kraja (*Rogaška Slatina*) (SP 1962: § 39, 2):

brdo in Brdo, draga in Draga, graben in Graben, gorica, gorice in Gorica, log in Log, polje in Polje, potok in Potok;

- (3) z **malo** začetnico pišejo imena, ki imajo občnoimenske sestavine, ki si jih je treba zapomniti (*Zidani most*) (SP 1962: § 39, Pomni):

boršt, brod, cerkev, cesta, čelo, dob, dveri, dvor, dvorca, glava, gora, graba, grad, grič, grm, jama, jarek, kal, križ, luža, marof, mesto, mlaka, mlin, most, njiva, peč, polica, pot, reber, rtič, rupa, selo, turn, vas, voda, vrata, vrh, vrt, žaga, žleb;

- (4) z **veliko** začetnico pišejo imena, pri katerih je pisanje z veliko »prišlo v navado« (Škofja Loka) (SP 1962: § 39, Pomni, 2):

Škofja Loka, Dolenjske Toplice, Rimske Toplice.

1.2 Delitev na naselbinska in nenaselbinska imena ter novo pravilo

Želja po sistemski ureditvi problematike je vodila k organiziranju skupnih posvetovanj slovenistov in geografov leta 1972, na katerih je bil sprejet in v *Krajevnem leksikonu Slovenije* ter *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* (1981) normiran Riglerjev predlog pisanja, ki deli zemljepisna imena na **naselbinska** in **nenaselbinska**.

Naselbinska večbesedna zemljepisna imena se pri rabi velike začetnice ločijo glede na to, ali neprva občnoimenska sestavina v imenu dejansko označuje naselbino (*vas, mesto, selo, trg*) ali ne, od česar je odvisno tudi pisanje te sestavine ne glede na tradicionalno rabo. V pregledanih in prenovljenih izdajah pravil v letih 1994 in 1997 ter v SP 2001 (§ 70) so z malo začetnico pisanim nepravim predlogom in že navedenim samostalnikom dodani še *vesca, sela, selce, naselje*.

Nenaselbinska večbesedna zemljepisna imena so ostala zapisana po starem pravilu: neprve sestavine pišemo z malo začetnico, z veliko začetnico pišemo le lastna imena.

2 Prenova pravopisnih pravil o zemljepisnih v obdobju 2013–2019

Leta 2013 je SAZU ustanovila Pravopisno komisijo pri SAZU in ZRC SAZU, ki od samega začetka ob kodifikaciji zemljepisnih imen tesno sodeluje s Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS. Ta je že leta 2015 predlagala radikalno spremembo pravila o pisanju zemljepisnih imen, in sicer bi z veliko začetnico pisali vse sestavne enote vseh tipov imen – naselbinskih in nenaselbinskih, razen veznikov in predlogov.

V Pravopisni komisiji smo presodili, da stalna poročila o napakah na zapisih na cestnih krajevnih tablah in primerljive pravopisne prakse pri sosednjih narodih oziroma jezikih kažejo na utemeljenost **ukinitve izjem pri pisanju naselbinskih**

imen, zato se je komisija interno že odločila za predlog, da se vse sestavine v naselbinskih imenih pišejo z veliko začetnico – tudi *vas, mesto, trg, selo, selce, vesca* ..., torej: *Novo Mesto, Opatje Selo, Stara Vas, Stari Trg* ...

Pri **nenaselbinskih imenih**, za katera velja še pravilo o zapisu z veliko začetnico, a le, če je sestavina sama po sebi lastno ime, pa smo ugotovili, da je skupina preveč raznolika in da za celovito reformo potrebujemo več argumentov. Morda pa povsem novo rešitev. Pred tako reformo je treba predstaviti tudi metodologijo prenavljanja pravopisnih pravil, ki komisijo zavezuje in hkrati onemogoča zlorabo instituta komisije.

2.1 Povod za prenavo pravopisnega pravila ali »Kdaj pravilo spremenimo?«

O spremembi pravopisnega pravila razmišljamo ob izraženem nasprotovanju pravilu, ki se kaže kot aktivno ali pasivno, neposredno ali posredno. Med aktivno izražena nasprotovanja uvrščamo:

- (1) **strokovne kritike** ob pravopisnih rešitvah, pa tudi
- (2) neposredno izražene **uporabniške zadrege** (npr. vprašanja v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in drugih dostopnih spletnih svetovalnicah).

Posredno oziroma pasivno izkazano nasprotovanje pravilu se kaže kot neustaljenost ali omahovanje v rabi (več tipov rešitev), kar gradivo odseva v obliki različnih rešitev/zapisov.

Povod za prenavo pravopisnega pravila o pisanju nenaselbinskih imen so torej **aktivna pobuda** KSZI za celovito prenavo pravila in **vprašanja uporabnikov** v Jezikovni svetovalnici, ki pa kažejo na težave le pri dveh skupinah obravnavanih imen:

- pri imenih mestnih delov (*Zlato p/Polje, Rakova j/Jelša*);
- pri občnoimenskih sestavinah imen, ki v splošni rabi niso (več) znana in uporabljena tudi kot občna (npr. *rog* v *Kočevski rog/Rog*; *kotar* v *Gorski kotar*; *kočna* v *Makekova kočna*).²

Kot bo prikazano v poglavju 3, so omahovanja v rabi (= pasivno izražene zadrege) vidna le pri manjši skupini nenaselbinskih imen.

² Ob tem je treba opozoriti tudi na nesistemsost pravila, saj se nekatere z naštetimi pravili vzporedne neprve občnoimenske prvine pišejo z veliko začetnico, npr. *zagorje* 'svet za goro' in *Hrvaško Zagorje* (SP 2001).

2.2 Cilj prenove pravopisnih pravil

Cilj prenove pravopisnih pravil je priprava novih ali potrditev starih rešitev, ki se vklopijo v že obstoječi sistem, hkrati pa zajemajo novosti v jeziku tako, da je v ospredju **dobra zapomnljivost**, ki je v prid uporabniku. Pri tem upoštevamo tudi temeljno pravopisno vodilo, ki pravi: »Ustaljenega ne spreminjaj.«

2.3 Metodološka vodila prenove

Pri prenovi pravopisnih pravil oz. pri pripravi priročnikov knjižnega jezika se metodološko sklicujemo na **normativni protokol**, tj. metodo, s pomočjo katere upoštevamo praško pojmovanje normativnih načel: (1) izročila, (2) rabe, (3) jezikovnega sistema, (4) gospodarnosti (težnja govorca po gospodarnosti izražanja) in (5) jezikovnokulturne dejavnike (izbira slovenščini bližjih različic).

Preverjanje rabe v različnih virih prinaša podatke o omahovanju jezikovnih uporabnikov in dvojnica. V različnih – tako referenčnih kot specializiranih korpusih³ – preučimo razširjenost pojava oz. odstopanja: glede na vrsto besedil, glede na lektorirana ali nelektorirana besedila ter glede na razširjenosti pojava na časovni osi.

Narava knjižnega jezika kot umetno regulirane zvrsti naravnega jezika, ki ima funkcijo povezovanja in predstavitve vseh, ki se sporazumevajo v slovenščini, zahteva, da je ta jezik prožen in ustaljen, tj. ohranjevalen in hkrati odprt za spremembe. Uporabniki z rabo jezika spodbujajo jezikovne spremembe, kar je naravna jezikovna reprodukcija (Dolník 2011: 57). Z zavezanostjo izročilo je mišljeno upoštevanje in preverjanje ustreznosti določil prejšnjih/veljavnih kodifikacij, s čimer povezujemo knjižni jezik tudi medgeneracijsko.

Ob omembi izročila je treba opozoriti tudi, da je pomembna kodifikacijska prvina tudi ločevanje med pravili, ki izhajajo iz jezikovnega sistema, in med pravili, ki so dogovornega značaja:

3 Uporabljamo naslednje korpusse: *Gigafida 2.0* (= referenčni korpus), *Kres* (= zvrstno uravnoteženi korpus), *Janes* (= nestandardna slovenščina z družbenih omrežij), *slWac* (= besedila na spletnih straneh z domensko končnico .si), *KAS* (= akademska slovenščina).

- Zavest, da je jezikovni sistem tudi sinhrono dinamičen, pomeni, da se uzakonja tudi dvojnice, ki so upravičene pri tistih premikih v jezikovni rabi, ki izhajajo iz variabilnosti sistema. Normativno uzakonjanje dvojnic pomeni, da so navedene oblike v knjižnem jeziku sprejemljive (npr. oblikovne dvojnice: *okvir*, rod. *okvirja* in *okvira*).
- Na drugi strani pa **dogovorne rešitve** (npr. raba velike začetnice in ločil) ne predvidevajo dinamičnosti norme in se nagibajo k manjši variantnosti.

Očitno je, da se slovensko pravopisno izročilo nagiba k zapisu neprvih sestavin večbesednih imen z malo začetnico. Ker je odločitev dogovorna, pravopisna metodologija ne predvideva dvojničnih rešitev. Posebno pozornost smo zato namenili pregledu jezikovne rabe in iz nje razvidnim omahovanjem.

3 Ali so vsa večbesedna nenaselbinska imena pravopisno problematična?

Odgovor na vprašanje, ali so vsa večbesedna nenaselbinska imena pravopisno problematična, zahteva najprej pojasnilo, katera imena sploh pojmujejo kot pravopisno problematična, torej pri katerih opažamo, da je v rabi veliko zapisov, ki niso v skladu s pravopisno normo, določeno v normativnih priročnikih, konkretno v *Slovenskem pravopisu* iz leta 2001. Da bi to preverili, smo se odločili za korpusni pregled⁴ različnih kategorij nenaselbinskih imen, in sicer smo primerjali najbolj značilna zemljepisna imena (*Arabski polotok*) s takimi, ki imajo v prvi sestavini za opis geografske pojavnosti neznačilno besedo (*zob*, *sedlo* ...) za enoto, ki jo imensko označujejo

- (1) imena, v katerih je pomen neprve sestavine imena **splošno razširjen (geografski) pojem** in hkrati označuje poimenovano geografsko danost: *Arabski polotok*, *Baška grapa* ...
- (2) imena, pri katerih je pomen neprve sestavine imena **nerazviden ali neznačilen za poimenovano geografsko danost**, npr. *Babji zob* v pomenu 'vrh', *Črna gora* 'država' ...

V posebno skupino smo vključili tista imena, pri katerih neprva sestavina lahko nastopa tudi kot samostojna enota, zato uporabnike spravlja izbira začetnice v dvom:

4 Za pregled korpusnih uresničitvev se zahvaljujem Manci Černivec.

- (3) imena, pri katerih neprvo sestavino pogosto pišemo z veliko začetnico, saj nastopa neuradno/neformalno **tudi kot samostojna enota** (skrajšano ime), npr. *Brda, Barje ...: Goriška brda, Ljubljansko barje ...*

Ugotovitve preverbe, kako se vedejo v korpusih večbesedna nenaselbinska imena, in sicer ločeno glede na pojavljanje v lektoriranih in nelektoriranih besedilih, in glede na to, ali je druga sestavina splošno znan geografski pojem (npr. *morje, jezero*) ali gre za pomenski prenos (*zob* v pomenu 'vrh' ali *dedec* v pomenu 'gora'), so pokazale na **le malo odstopanj od veljavnih pravil**. Uporabniki torej večinoma pišejo drugo (neprvo) sestavino z malo začetnico.

Pri preverjanju pojavitev smo kot pravopisno neustaljene zapise pojmovali tiste, pri katerih je razmerje med zapisom z malo začetnico (oz. kodificiranim zapisom) ter zapisom z veliko začetnico nižje od 10 proti 1.

3.1 Tip *Blejsko jezero*

Med imeni, pri katerih je v drugem delu splošno razširjen geografski pojem, npr. *Arabski polotok, Baška grapa, Bela krajina, Beringovo morje, Blatno jezero, Črno morje, Dolžanova soteska, Genovski zaliv, Koprška brda, Mariborski otok, Mehiški zaliv, Mrtvo morje, Niagarski slapovi*, je opaznejše odstopanje le pri imenu ***Bela krajina***, pri katerem se zlasti v nelektoriranih besedilih pojavlja zapis *Bela Krajina*. Za boljšo predstavljenost in primerljivost v preglednici 1 podajamo numerične vrednosti za imeni *Bela krajina* in *Mehiški zaliv*.⁵

Pravopisna pravila	+	-	Razmerje
	<i>Bela krajina</i>	<i>Bela Krajina</i>	
Lektorirana besedila	24.764	1682	14 : 1
Nelektorirana besedila	7519	1296	6 : 1
	<i>Mehiški zaliv</i>	<i>Mehiški Zaliv</i>	
Lektorirana besedila	1323	2	662 : 1
Nelektorirana besedila	1358	4	340 : 1

Preglednica 1: Pomen neprve sestavine je splošno razširjen (geografski) pojem in hkrati označuje poimenovano geografsko danost, npr. *grapa, krajina, morje, ocean, otok, polotok, soteska, zaliv ...*

⁵ V preglednicah so vsi zapisi, ki so v skladu s pravopisnimi pravili, označeni s plusom, z minusom prevladujoče pravopisno odstopanje.

3.2 Tip *Bližnji vzhod*

Med imeni, pri katerih je v drugem delu pojem, nastal s **pomenskim prenosom**, npr. *Babji zob* 'gora nad Bohinjem', *Bakonjski gozd* 'madžarsko hribovje', *Bližnji vzhod* 'pokrajina', *Črna gora* 'država', *Daljni vzhod* 'pokrajina', *Divji zahod* 'zahodni del ZDA', *Dunajski gozd* 'pokrajina', *Matkov kot* 'dolina', *Nova dežela* 'otok', *Ognjena zemlja* 'otočje', *Otranska vrata* 'ožina', *Potočka zijalka* 'jama', *Zahodni breg* 'pokrajina' ..., ugotovimo manjša odstopanja pri imenih *Bližnji vzhod* in *Daljni vzhod*, večja pa pri imenu *Črna gora*. Za boljšo predstavljivost in primerljivost v preglednici 2 podajamo numerične vrednosti tudi za ime *Matkov kot*.

Pravopisna pravila	+	-	Razmerje
	<i>Bližnji vzhod</i>	<i>Bližnji Vzhod</i>	
Lektorirana besedila	17.873	526	34 : 1
Nelektorirana besedila	5851	795	7 : 1
	<i>Črna gora</i>	<i>Črna Gora</i>	
Lektorirana besedila	37.781	627	60 : 1
Nelektorirana besedila	7261	2198	3 : 1
	<i>Daljni vzhod</i>	<i>Daljni Vzhod</i>	
Lektorirana besedila	4550	143	32 : 1
Nelektorirana besedila	1328	201	7 : 1
	<i>Matkov kot</i>	<i>Matkov Kot</i>	
Lektorirana besedila	202	1	202 : 1
Nelektorirana besedila	295	12	25 : 1

Preglednica 2: Pomen druge sestavine je nerazviden ali neznačilen za poimenovano geografsko danost, npr. *dežela, gozd, kot, vzhod, zahod, zob* ...

3.3 Tip *Kočevski rog*

Med imeni, ki so posebna zato, ker se druga sestavina lahko pojavlja tudi samostojno kot skrajšano ime, npr. *Brda, Rog*, se pojavljajo odstopanja pri imenih *Kočevski rog* in *Goriška brda*, še zlasti v nelektoriranih besedilih.⁶

6 Pojasnilo iz Jezikovne svetovalnice: »Pri vseh imenih, ki so dobila pridevniški del z razlikovalno funkcijo naknadno, se velika začetnica neprve sestavine rada ohranja. V skladu s pravopisnimi pravili v SP 2001 *Rog, Brda, Barje* pišemo z veliko začetnico, če gre za samostojna, skrajšana imena, če pa nastopajo v večbesednih imenih, jih pišemo z malo začetnico: *Kočevski rog, Goriška brda* ... Zlasti v lokalni rabi se velika začetnica starih imen *Brda* in *Rog* ohranja v vseh

Gre za sekundarno dodan pridevnik kot razlikovalno določilo, ki je v skladu s SP 2001 pisano z malo začetnico. V preglednici 3 so prikazane numerične vrednosti, ki kažejo na precej tesnejša razmerja med zapisi z malo in veliko začetnico kot pri prvih dveh skupinah obravnavanih imen, ki jih pojasnjuje tudi lokalna in historična raba (gl. opombo).

Pravopisna pravila	+	-	Razmerje
	<i>Goriška brda</i>	<i>Goriška Brda</i>	
Lektorirana besedila	1659	938	2 : 1
Nelektorirana besedila	5961	1419	4 : 1
	<i>Kočevski rog</i>	<i>Kočevski Rog</i>	
Lektorirana besedila	937	1447	1 : 2
Nelektorirana besedila	849	939	1 : 1

Preglednica 3: Druga sestavina se uporablja tudi samostojno.

3.4 Tip *Gorski kotar*

Med imeni, ki smo jih napaberkovali za ponazoritveni prikaz v novem poglavju pravopisnih pravil (*Črna prst*, *Dovski križ*, *Gorski kotar*, *Hrvaško zagorje*, *Kalški greben*, *Kamniti lovec*, *Makekova kočna*, *Polhograjski dolomiti*, *Sečoveljske soline*, *Spodnji log*, *Škocjanski zatok*, *Trupejevo poldne ...*), smo preverjali vrednosti le v korpusu Gigafida, torej večinoma v lektoriranih besedilih. Odstopanja se pojavljajo pri imenih: *Gorski kotar*, *Makekova kočna*, *Hrvaško zagorje*, *Polhograjski dolomiti*, *Spodnji log* in *Trupejevo poldne*. V preglednici 4 so prikazana numerična razmerja med posameznimi zapisovalno problematičnimi in neproblematičnimi imeni.

položajih, kar pojasnjuje Silvo Torkar z dejstvom, da je »planota, ki se danes imenuje *Kočevski rog*, vse do druge svetovne vojne nosila ime *Rog* (gl. npr. Glonarjev Poučni slovar in Leksikon Dravske banovine), nemško *Hornwald*, prilastek *Kočevski* pa je prejela šele potem, zato tudi danes mnogi *Rog* pojmujejo kot lastno ime.« Enako Torkar za *Goriška Brda*: »Od nekdaj je ta pokrajina nosila ime *Brda* (lat. *Colles* oz. in *Collibus* od 13. stoletja, nem. in den *Ekken* od 14. stoletja), prilastek *Goriški* pa je novodobni.« (Torkar, Dobrovoljc 2018).

Pravopisna pravila	+	–	Razmerje
	<i>Gorski kotar</i>	<i>Gorski Kotar</i>	
	357	480	1 : 1,3
	<i>Polhograjski dolomiti</i>	<i>Polhograjski Dolomiti</i>	
	157	204	1 : 1,3
	<i>Makekova kočna</i>	<i>Makekova Kočna</i>	
	2	12	1 : 6
	<i>Spodnji log</i>	<i>Spodnji Log</i>	
	5	159	1 : 32
	<i>Trupejevo poldne</i>	<i>Trupejevo Poldne</i>	
	13	7	2 : 1

Preglednica 4: Naključno izbrana imena, katerih druga sestavina neposredno ne označuje zemljepisne danosti, npr. *kotar*, *log*, *poldne* ...

Pregled različnih skupin večbesednih nenaselbinskih imen je potrdil, da je zapis z malo začetnico prevladujoč. Velika začetnica pri neprvih sestavinah pa se pojavlja najpogosteje:

- če **neprva sestavina imena nastopa tudi samostojno kot lastno ime** (*Kočna*, *Dolomiti*, *Brda*, *Rog*);
- če se je **občutek za občnoimenski pomen že izgubil** (*log*, *poldne*) ali pa v slovenščini **ne živi** (*kotar*, *zagorje*);
- če gre za **prevod tujega lastnega imena**, ki označuje večjo enoto, npr. državo (*Črna gora*) ali večjo pokrajinsko enoto (*Bližnji vzhod*, *Daljni vzhod*, *Nova dežela*).

4 Sklep: Kako bi bilo treba spremeniti pravopisna pravila glede zemljepisnih imen?

4.1 Predlog za preureditev aktualnega pravila

Pisanje začetnice v neprvih enotah večbesednih zemljepisnih imen bi bilo lažje obvladati, če bi predhodno uredili pisanje v posameznih pomensko zaokroženih skupinah zemljepisnih imen, v katerih so že ugotovljena odstopanja.

Terminološko bi spremenili delitev na naselbinska in nenaselbinska imena: prva bi preimenovali v KRAJEVNA, druga pa bi razdelili na več enot – **imena držav, vodna imena, imena reliefnih oblik, imena ulic in trgov**, kot posebno skupino pa bi uvedli kategorijo zemljepisno-stvarnih imen, kamor se uvrščajo npr. **imena zgradb in objektov** oziroma topografskih objektov (*Aljažev stolp, Bela hiša, Lipa sprave, Cankarjev dom*).

- (1) Kot homogeno bi ohranili skupino NASELBINSKIH IMEN oziroma – še bolje: KRAJEVNIH IMEN in sprejeli pravilo, po katerem pišemo vse neprve sestavine brezizjemno z veliko začetnico (*Novo Mesto, Opatje Selo, Gornji Grad, Bukov Vrh*), če niso predlog ali veznik. Za to spremembo govorijo tudi izkušnje drugih jezikov oziroma pravopisov, saj z vidika dejanskih naselbin tudi danes poimenovani *trg, selo, vas* ipd. niso več to, kar označuje ime, temveč so pogosto prerasla v mesta ali večja naselja.
- (2) V skupini NENASELBINSKIH IMEN bi ohranili malo začetnico neprvih sestavin, a bi v pravilih predstavili pomenske skupine zemljepisnih imen (**imena držav, vodna imena, imena reliefnih oblik, imena ulic in trgov ...**) in ob njih sezname različnih neprvih sestavin (*log, spodmol, kočna ...*), ki so občnoimenska in jih pišemo z malo začetnico.
- (3) Ne glede na tip imena bi uveljavili tudi naslednje zakonitosti:
 - (a) Pisati z veliko začetnico prvo popredložno sestavino v PREDLOŽNIH imenih, med katerimi so zlasti ledinska imena (*Za Gozdom, Pod Goro*). Predlog za to spremembo je bil že podan in utemeljen v Dobrovoljc (2012: 51–61).
 - (b) V vseh imenih pisati z malo začetnico NEPRVE PREDLOGE IN VEZNIKE (*Most na Soči; Frankfurt na Majni, Antigua in Barbuda*), kar pri prevzetih imenih najpogosteje ustreza tudi imenom izvirnikov (nem. *Frankfurt am Main*, angl. *Antigua and Barbuda*).

4.2 Pomisleki ob preostalih predlogih

Osnovna težava zapisa nenaselbinskih imen se nanaša na razlikovanje med občnim in lastnim imenom in prepoznavanju položajev, kdaj z besedo *vrh* poimenujemo gorski vrh in kdaj naselje. Težavnosti tega razlikovanja bi se dalo izogniti s t. i. mehničnim ali tehničnim pravilom, po katerem bi vse sestavine pisali z veliko začetnico, vendar ima tudi ta reforma **slabe strani**, ki jih ni mogoče spregledati:

- Predlog za celovito reformo v smeri zapisa *Blejsko Jezero* je bil v preteklem stoletju že nekajkrat »v igri«, vendar se zanj niso mogli odločiti. Zapis občnih besed z malo začetnico je med uporabniki slovenščine bolj uveljavljen, kot se zdi. Zdi se, da je tako malo odstopanj od pravila, da bi z reformo rušili razmeroma ustaljeno jezikovno rabo. Osnovno pravopisno pravilo namreč pravi: »Ustaljenega ne spreminjaj.«

- Tudi korpusne preverbe po lektoriranih in nelektoriranih besedilih **ne odražajo potrebe** po reformi. Napačni zapisi so omejeni na redke primere, najpogosteje povezane z njihovo samostojno rabo, npr. *Goriška Brda, Bela Krajina, Kočevski Rog, Črna Gora*, kar je mogoče urediti z razširitvijo pravila.
- Odrekanje razlikovanju lastno ime – občno poimenovanje ruši nekatera druga pravila v pravopisu (pisanje zgodovinskih dogodkov, pisanje praznikov, nagrad, dnevvov v tednu ..., pisanje večbesednih stvarnih lastnih imen), kar ga ustvarja notranje **nekoherentnega** v smislu normativnih načel.
- Predvidevamo, da bi se z zapisi *Jadransko Morje, Blejsko Jezero, Bahamski Otoki, Arabski Polotok* velika začetnica prenesla tudi na **stvarna lastna imena**, kar pa bi ustvarilo zmedo in česar ne želimo.

5 Viri in literatura

Dobrovoljc 2004 = Helena Dobrovoljc. *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC.

Dobrovoljc 2018 = Helena Dobrovoljc. Pisanje začetnice v predložnih lastnih imenih. V: Jakop, Nataša (ur.), et al. *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC. 2012, str. 51–61.

Dobrovoljc idr. 2020 = Helena Dobrovoljc, Tina Lengar Verovnik, Urška Vranjek Ošlak, Mija Michelizza, Peter Weiss, Nataša Gliha Komac. *Kje pa vas jezik žuli. Prva pomoč iz Jezikovne svetovalnice*. Ljubljana: Založba ZRC.

Dolnik 2011 = Juraj Dolnik, *Teória spisovného jazyka so zretelom na spisovnú slovenčinu*. Vydavateľstvo: VEDA. 2011.

Gigafida 2.0 = Gigafida 2.0: Korpus pisne standardne slovenščine <<https://viri.cjvt.si/gigafida/>>.

Janes = Janes: Korpus besedil s slovenskih družbenih omrežij Janes v1.0 <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=janes>

KAS = Korpus zaključnih del z repozitorijev slovenskih univerz KAS v1.0 (2000–2018) <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=kas>

Kres = Kres: Uravnoreženi korpus pisne standardne slovenščine <<http://www.korpus-kres.net>>

Načrt pravil 1981 = *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1981.

Pravila = *Slovenski pravopis I: Pravila*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990.

Slovenski pravopis 1950 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950.

Slovenski pravopis 1962 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.

Slovenski pravopis 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

slWaC = Korpus slovenskega spleta slWaC v2.1 (2014) <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=slwac>

Torkar – Dobrovoljc 2018 = Silvo Torkar, Helena Dobrovoljc, Kočevski rog in Kočevski Rog?. Jezikovna svetovalnica, <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/3386/kočevski-rog-in-kočevski-rog>, dostop 11. 12. 2019.

METKA FURLAN

metka.furlan@zrc-sazu.si

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7531-6489>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_02

Zakaj bi bilo smiselno spremeniti veljavno pravopisno pravilo o zapisovanju neprvih sestavin slovenskega lastnoimenskega besedja

1 Težavnost prepoznavanja lastnih imen kot neprvih sestavin lastnoimenskega besedja

Ko sem na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja pripravljala *Odzadnji slovar zemljepisnih imen po Atlasu Slovenije* (1993), je analiza zapisov v imenskem kazalu atlasa iz leta 1986 ob tiskarskih in stvarnih napakah pokazala tudi na pravopisne. Usklajevanje zapisov velike začetnice pri večbesednih zemljepisnih lastnih imenih sem pri naselbinskih imenih (imenih mest, vasi, trgov in zaselkov) opravila na podlagi tedaj veljavnega pravila o zapisovanju velike začetnice neprvih sestavin razen predlogov in samostalnikov *vas*, *mesto*, *trg*, *selo*, *naselje* iz leta 1990. Njegova uporaba na obsežnem gradivu pa je pokazala, da ni dovolj natančno v tistem delu, ko bi bilo treba odgovoriti na vprašanje, ali so istemu pravilu podvržene tudi izpeljanke iz samostalnikov *vas*, *mesto*, *trg*, *selo*, ničto poknjiženi zapisi istih samostalnikov in imena tipa *Benedikt v Slovenskih goricah* z lastnoimensko nenaselbinsko sestavino (Furlan 1993: 10). *Slovenski pravopis* iz leta 2001 je te nejasnosti odpravil in v *Pravilih* zapisal, da »[v] naselbinskih imenih pišemo vse sestavine z veliko začetnico, izjeme so le neprvi predlogi in samostalniki *mesto*, *trg*, *vas* (*vesca*), *selo* (*sela*, *selce*), *naselje* (če ne stojijo na začetku imena)« (§ 70) in da »[n]enaselbinsko določilo ob naselbinskem imenu ohrani svoje pisanje« (§ 70). Sprememba se je glede nejasnosti ubeseditve pravopisnega podpravila torej realizirala dokaj hitro.

V uvodu odzadnjega slovarja sem tudi zapisala, da je bilo »[t]ežje in pogosto neuspešno [...] preverjanje in usklajevanje zapisov začetnice neprvih sestavin v nenaselbinskih imenih« in da »[v]eljavno pravilo, ki pri teh imenih veleva zapis velike začetnice neprve sestavine le, če je tudi sama lastno ime, zahteva natančne, po možnosti terenske informacije o rabi imena in ni praktično« (Furlan l.c.) in da »[t]ako stanje [...] naravnost zahteva bolj sodobno pravilo, ki bi bilo po kakovosti glede aplikativnosti primerljivo s tistim o naselbinskih imenih« (Furlan l.c.). Z besedo kakovost sem seveda mislila na njegovo transparentno aplikativnost.

Slabih deset let kasneje smo kolegice Alenka Gložančev in Alenka Šivic-Dular – vse smo bile jezikoslovne članice Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Republike Slovenije – pripravljale priročnik *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot* (2001) in se pri zapisovanju neprvih sestavin večbesednih nenaselbinskih lastnih imen srečale z enako težavo kot sama pred leti. Preostalo nam ni nič drugega, da smo v navodilih za uporabo priročnika zapisale:

Veljavno pravopisno pravilo o zapisu velike začetnice neprvih sestavin pri večbesednih nenaselbinskih imenih je težavno. Zato naj se uporabnik pri konkretnih nejasnih primerih (točka 3.1.3.2. in razdelek 4.5.2) obrne na Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen [...]. Komisija bo v sodelovanju z Uredniškim odborom Komisije za sestavo slovarskega dela SP pri SAZU uporabniku posredovala ustrezen odgovor. (Furlan, Gložančev, Šivic-Dular 2001: 11),

v razdelku o veliki začetnici v nenaselbinskih imenih pa tudi:

Dokler slovenski pravopis ne določi bolj sodobnega, brez težav in dilem aplikativnega pravopisnega pravila, naj uporabnik konkretne dvoumne primere rešuje v sodelovanju s Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen, ta pa z Uredniškim odborom Komisije za sestavo slovarskega dela SP pri SAZU (Furlan, Gložančev, Šivic-Dular 2001: 20).

Spomnim se, da je na enem od sestankov Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Republike Slovenije, ko smo s kolegicami pripravljale omenjeni priročnik, dolgoletni predsednik Komisije pokojni Milan Orožen Adamič postavil jasno vprašanje, ali naši pravopisci razmišljajo v smeri, da bi pravopisno pravilo o zapisovanju neprvih sestavin zemljepisnih lastnih imen poenostavili. Podrobnosti nadaljnega pogovora se ne spomnim, vem pa, da

sem glede na svoje prejšnje izkušnje in kot nepravopiska njegovo vprašanje komentirala, da bi bilo gotovo smiselno, a mislim, da slovensko pravopisje na tako spremembo še ni pripravljeno in da bi bilo nanjo treba še počakati.

2 Sprememba pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnoimenskega besedja

Od izida odzadnjega slovarja je minilo 27 let, od eksplicitnega, verjetno bolj ali manj retoričnega vprašanja Milana Orožna Adamiča pa verjetno 19. Ker se na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pripravljajo posodobljena pravila slovenskega pravopisa, kot piska v slovenskem jeziku in kot jezikoslovka, ki se s pravopisno problematiko poklicno sicer ne ukvarjam, jo pa spremljam in mi ni vseeno, da pravilo o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen povzroča pri njegovem udejanjanju velike težave ne le nejezikoslovcem, naj izpostavim le strokovnjake različnih področij, predvsem geografe, pa novinarje, učence, dijake in študente, ampak očitno tudi jezikoslovcem samim, se pridružujem tistim, ki menijo, da je vendarle napočil že čas, da se tudi v tem oziru pravopis posodobi, postane bolj prijazen do uporabnikov in se sprejme povsem mehanično in zato brez dilem aplikativno pravilo: **Neprve sestavine zemljepisnih lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico.**

Bolj osamljena sem verjetno, ko razmišljam dalje, da bi se enako pravilo lahko uvedlo za vsa večbesedna lastna imena, tudi za stvarna lastna imena in lastna imena bitij: **Neprve sestavine lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico.**

2.1 Celostno ali delno

Sprejetje novega pravopisnega pravila le za en del lastnoimenskega fonda (v okviru tega celo le za naselbinska imena, kot predstavlja najava posveta) bi sicer res pomenilo manjši poseg v veljavni sistem pravil in zato manj »hude krvi« pri uporabnikih, ki so starih pravil kljub težavam navajeni in si novosti morda ne želijo iz ljubega miru, ocenjujem pa, da bo sprejetje pravopisne reforme na področju zapisovanja večbesednih zemljepisnih lastnih imen v prihodnje sprožilo reformo tudi pri drugem lastnoimenju. Torej bi bil korak, o katerem se pogovarjamo danes, kakršen koli že bo, le prvi k uveljavitvi

enega pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin celotnega slovenskega lastnoimenskega besedja.

Kakor koli že. Četudi bi se na tej razvojni stopnji slovenskega pravopisa in njegovih uporabnikov odločilo le za reformo na področju zemljepisnih lastnih imen, jo podpiram, ker je smiselna iz več razlogov.

Le reforma zapisa naselbinskih imen *Novo mesto* > *Novo Mesto* bi identifikacijsko možnost med naselbinskimi in nenaselbinskimi imeni odpravila in jih združila v eno kategorijo, kar ni narobe. Treba je namreč vedeti, da je bila ta kategorija vključno s terminologijo (tj. *naselbinska/nenaselbinska zemljepisna lastna imena*) v slovenski pravopis, in sicer v *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* leta 1981 (Načrt: 3), uvedena umetno iz imenoslovja z namenom, da se vsaj deloma olajša zapisovanje neprvih sestavin zemljepisnih lastnih imen,¹ saj so avtorji ob njem zapisali: »Z novim pravilom se odpravlja cela kopica nenatančnih in nepriučljivih pravil starega pravopisa.« (Načrt l.c.). Torej cela kopica, ne pa vseh. Leta 1981 napravljeni korak k uporabniku bolj prijaznemu pravilu o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen je z uvedbo povsem mehaničnega pravila glede zapisovanja sestavin *mesto*, *trg*, *vas* (*vesca*), *selo* (*sela*, *selce*), *naselje* znak, da so se avtorji pravopisnih načel dobro zavedali težavnosti pisanja velike začetnice pri neprvih sestavinah zemljepisnih lastnih imen.² Čas pa bi že bil, da se napravi nov korak v tej smeri.

Če se sočasno ne bo uvedla tudi reforma zapisa nenaselbinskih imen *Blejsko jezero* > *Blejsko Jezero*, bi dve kategoriji ostali med nenaselbinskimi, kar bi bil glede spremembe tipa *Novo mesto* > *Novo Mesto* nesmisel in reforma zapisa naselbinskih imen bi izgubila svojo poanto.

1 Gre za imenoslovni termin *ojkonim* in njegov antonim *anojkonim*, ki ga je Bezljaj v *Osnoven* 1983: 104 prevedel s *krajevno ime*, *ime naselbine*. Zanimivo pa je, da termina *naselbinsko/nenaselbinsko ime* (prim. Načrt: 20, 21) ne vsebujeta niti SSKJ niti slovarski del *Slovenskega pravopisa* 2001, ima pa ga Toporišičeva Enciklopedija 1992: 125.

2 Kratko predstavitev različnih kresajočih se mnenj pravopisne reforme po slovenskem pravopisu iz leta 1962, katere rezultat je bilo sprejetje novega, mehanično določenega pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen, je podan v Toporišič, Rigler (1977: 101–104).

Zlasti objekti, ki so stvarnolastno poimenovani, pogosto postanejo identifikacijske točke v prostoru, njihova stvarna lastna imena pa zato postanejo tudi zemljepisna lastna imena in objekt je hkrati stvarnolastno in zemljepisnolastno poimenovan. Ohranjanje razlike v zapisovanju *Gospodarsko razstavišče* nasproti *Gospodarsko Razstavišče* bi sicer prek zapisa omogočalo razlikovanje med stvarnim in zemljepisnim lastnim imenom. Sprašujem pa se, ali je res naloga pravopisa, da dodatno informira, katera kategorija lastnega imena je zapisana, če se pomen in slovnična funkcija besed, lastno- in občnoimenskih, posledično pa tudi njihov leksikalni status, udejanjata v kontekstu. Ali želimo ohranjeti nekatera pravila in podprava slovenskega pravopisa le zato, da bi bil še dodatno informativen.

2.2 Poenostavitev pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnih imen

Pravopis je norma, ki določa pravila zapisovanja jezika in se enako kot norma knjižnega jezika spreminja. Upoštevanje in obstoj knjižnega jezika sta v veliki meri odvisna od sprotne, a nadzorovane spremembe norme, ki jo narekuje raba knjižnega jezika samega, v katerega postopno, a vendarle prodirajo novosti kot sestavine neumetnega, ljudskega jezika. Pogoj za ohranjanje in gojenje knjižnega jezika je v sodobnih družbah tudi čim širša opravopismenost uporabnikov.

Slovenščina je kot sintetični jezik s svojimi številnimi sklanjatvenimi in spregatvenimi vzorci, ki so zaradi ohranjenosti dvojine še številčnejši, če jo vzporejamo že z nam najbližjo hrvaščino. Za solidno obvladovanje je slovenščina silno težka, saj je treba paziti tudi na zanikani rodilnik, pravilno uporabo svojilnega zaimka, ustreznost skladenjskih zgradb itd. Če želimo svoj knjižni jezik, svoj identifikacijski steber, povezovalno jezikovno kategorijo med državljani Republike Slovenije in Slovenci po svetu ohraniti, in ni dvoma, da hočemo, bi bilo prav, da ga razbremenimo balasta tam, kjer lahko storimo brez škode zanj. Poenostavitev pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnih imen bi že v šolah različnih stopenj razbremenila učne načrte in ustvarila dodatne ure za bolj smiselne vsebine o slovenščini, kot pa da se učence obremenjuje in z večnim ponavljanjem uči razliko v zapisovanju *Nova Gorica* : *Novo mesto* : *Kranjska Gora* : *Kranjska gora* itd., če se izpostavi le najbolj preproste primere.

Tako kot vsaka novost bo tudi pravopisna reforma glede velike začetnice v neprvih sestavinah lastnih imen, v kakršni koli varianti bo sprejeta, sprva nedvomno sprožila negativen odziv. S tem je treba računati. Kolege pravopisce lahko potolaži dejstvo, da je človek izjemno prilagodljivo bitje in se navad razmeroma hitro oprime.

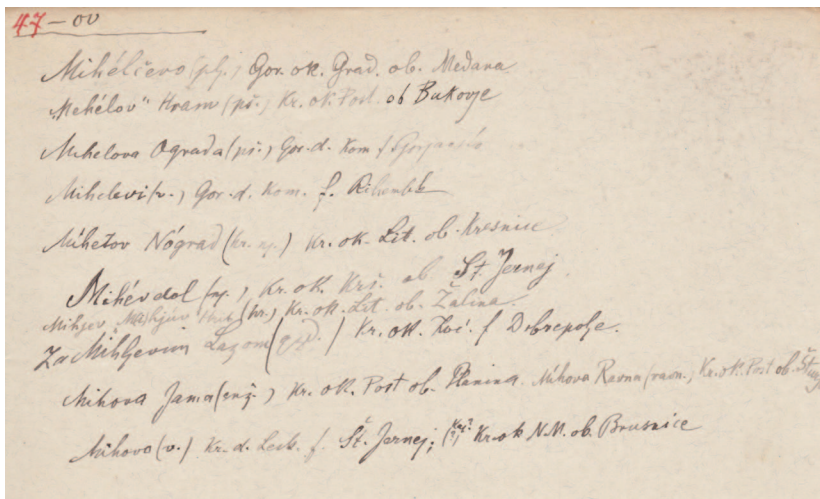
2.3 So ovira za poenostavitev drugi jeziki

Pred leti sem kot ugovor proti predlogu o uvedbi pravopisne norme tipa **Neprve sestavine lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico** slišala, da je nesprejemljiv, ker asociira na vpliv nemščine, ki vse samostalnike zapisuje z veliko začetnico. Danes slišim, da je isti ugovor zamenjala angleščina, ker ima zapisovanje neprvih sestavin vsega lastnoimenskega besedja mehanično določeno. Predlog pravopisne norme nima seveda nobene zveze z omenjenima jezikoma, ampak poskuša slovenski pravopis poenostaviti, da bi bil uporabniku bolj prijazen, hitro učljiv, da ne bi bil tako zelo elitističen.

2.4 Dva primera iz zgodovine

Naj zaključim s podatkom, da je France Bezlaj, ko je med letoma 1959 in 1961 izdal svoja *Slovenska vodna imena*, neprve sestavine večbesednih zemljepisnih imen proti tedaj veljavni pravopisni normi že zapisoval z veliko začetnico in zato pri njem najdemo zapise tipa *Bizélska Vas* (naselbinsko ime), *Cerkniško Jezero* (hidronim), *Cecinjski Potok* (hidronim) itd. Tudi v mnogo starejšem viru, v zbirki zemljepisnih lastnih imen Slovenske matice, znani kot Pleteršnikova zbirka,³ ki je kot kartotečna zbirka nastajala najverjetneje po letu 1895 in pred letom 1920 (Šivic-Dular 2004: 31), so imena zapisana po enakem vzorcu in verjetno je, da se je Bezlaj v *Slovenskih vodnih imenih* za tako pravopisno načelo odločil prav na podlagi zapisovalnega uzusa v Pleteršnikovi zbirki in verjetno tudi drugih virov z začetka 20. stoletja, v katerih so bila zemljepisna lastna imena zapisana po enakem vzorcu, tj. *Zemljevida slovenskega ozemlja*, ki ga je izdala Slovenska matica 1921, in Svetličevega *Kazala krajev* iz leta 1922 (Toporišič, Rigler 1977: 102).

3 O zbirki Šivic-Dular 1989 in 2004.

Slika 1: Posnetek listka iz Pleteršnikove zbirke

3 Sklep

Sprejetje novega pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin slovenskega lastnoimenskega besedja, ki bi se preprosto glasilo **Neprve sestavine lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico**, seveda nikakor ne bi ukinilo statusa lastnih imen kot neprvih sestavin lastnoimenskega besedja,⁴ bi pa v zapisu jasno pokazalo na začetek in konec konkretnega lastnega imena. Pravilo bi nenazadnje tudi avtorjem slovenskega pravopisa prihranilo marsikatero uro dela, ki bi jo lahko uporabili na drugih področjih slovenskega pravopisa. Sprejetje novega pravopisnega pravila bi bilo torej obojestransko koristno za uporabnike kot tudi snovalce slovenskega pravopisa.

⁴ Prav tako je ni niti ukinilo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja uvedeno mehanično pravilo o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen.

4 Viri in literatura

- Atlas Slovenije** = *Atlas Slovenije*, Ljubljana: Mladinska knjiga, Geodetski zavod Slovenije, 1986.
- Bezljaj 1959–1961** = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena I–II*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1956–1961.
- Furlan – Gložančev – Šivic-Dular 2001** = Metka Furlan – Alenka Gložančev – Alenka Šivic-Dular, *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot*, Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije, 2001.
- Furlan 1993** = Metka Furlan, *Odzadnji slovar zemljepisnih imen po Atlasu Slovenije*, Ljubljana: DZS, 1993.
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis** = *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981.
- Osnoven 1983** = *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika/ Osnovnaja sistema i terminologija slavjanskoj onomastiki/ Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*, Skopje: Makedonska akademija na nukite i umetnostite, 1983.
- Pleteršnikova zbirka** = *Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen* (rokopisna kartoteka), Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Pravila** = *Slovenski pravopis I: Pravila*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990.
- Slovenski pravopis 1962** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- Slovenski pravopis 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2001.
- Šivic-Dular 2004** = Alenka Šivic-Dular, *Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen pri Slovenski matici*, v: *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika: slovenska zemljepisna imena*, ur. Marko Jesenšek, Pišce: Društvo Pleteršnikova domačija; Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2004.
- Šivic-Dular 1989** = Alenka Šivic-Dular, Slovenska matica in akcija za zbiranje zemljepisnih imen, v: *Zbornik predavanj*, ur. Franc Zadavec, Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1989.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1992.
- Toporišič – Rigler 1977** = Jože Toporišič – Jakob Rigler, Komentar k načrtu pravil slovenskega pravopisa I, *Slavistična revija* 25.1 (1977), 69–106.

MATJAŽ GERŠIČ

matjaz.gersic@zrc-sazu.si

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9640-6037>

DRAGO KLADNIK

drago.kladnik@zrc-sazu.si

DRAGO PERKO

drago.perko@zrc-sazu.si

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2568-9268>

Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije

ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_03

Geografski pogled na pisanje velike in male začetnice pri večbesednih zemljepisnih imenih

1 Uvod

Narava zemljepisnih imen in z njimi povezanih razprav je izrazito interdisciplinarna, na stičišču jezikoslovja, geografije in še nekaterih ved. Vsaka od znanosti seveda obravnava določene vidike zemljepisnih imen, nekatere pa obravnava več različnih strok. Tovrstne razprave se med drugim nanašajo tudi na rabo velike in male začetnice pri pisanju zemljepisnih imen.

Pravopisna pravila o tem so za preprostega, manj veččega uporabnika jezika dokaj zapletena. Do napak prihaja predvsem pri večbesednih zemljepisnih imenih. Na tem mestu moramo skladno z aktualnimi pravopisnimi pravili najprej razmejiti naselbinska in nenaselbinska zemljepisna imena. Pravila rabe velike začetnice so namreč v prvi vrsti odvisna od tega, v katero od obeh skupin spada določeno zemljepisno ime. Pri večbesednih naselbinskih imenih se z veliko začetnico pišejo vse sestavine imena, razen neprvih predlogov ter občnoimenskih sestavin vas, selo, selce, trg, mesto, naselje.

Med geografi že več desetletij tli ideja o poenostavitvi tovrstnih pravil. V preteklosti se je v tovrstne razprave najintenzivneje vključeval akademik Ivan Gams. V imenu Geografskega društva Slovenije (danes Zveza geografov Slovenije), ki ima

po mnenju Gamsa »z zemljepisnimi imeni mnogo opravka« (Gams 1972a, 608), se je leta 1970 obrnil na Inštitut za slovenski jezik SAZU s predlogom o skupni obravnavi odprtih pravopisnih vprašanj. Društvo in inštitut sta nato oblikovala ožjo strokovno skupino, ki naj bi obravnavala naslednja vprašanja:

- (1) načela etimološke, narečne in knjižne oblike domačih zemljepisnih imen (na primer *Bardo* ali *Brdo* v Beneški Sloveniji);
- (2) raba velike in male začetnice pri pisanju sestavljenih domačih zemljepisnih imenih (na primer *Veliki dol* ali *Veliki Dol*);
- (3) dvojezična in enojezična raba zemljepisnih imen na narodnostno mešanih območjih (na primer *Celovec* ali *Celovec /Klagenfurt*);
- (4) raba tujih zemljepisnih imen (na primer *Būr Sa'īd* ali *Port Said*).

Leta 1971 so se jezikoslovci in geografi večkrat sestali, organiziran je bil tudi strokovni posvet z 22 referenti. 21. januarja 1972 je bil sklican javni posvet, na katerem pa so se odprla dodatna vprašanja. Geografsko in Slavistično društvo sta ustanovili šestčlansko komisijo, ki naj bi se ukvarjala z odprtimi dilemami. Na posvetih so razpravljavci do nekaterih dilem zavzeli skupno stališče, o nekaterih pa niso soglašali. Na tem mestu izpostavljam razpravo, vezano na rabo velike in male začetnice.

Glede na pravopis iz leta 1962, na katerega se sklicuje Gams (1972b), se pri večbesednih imenih neprve sestavine pišejo z malo začetnico, razen izjem, kot so *Gornji*, *Gorenji*, *Dolnji*, *Dolenji* ali pa občnobesednih sestavin, ki jih domačini dojemajo kot lastnoimenske, na primer namesto »grem v Škofjo Loko«, pravijo »grem v Loko«. To je povzročalo nejasnosti pri zapisu, saj ni bilo mogoče od vseh ljudi pričakovati, da bi poznali takšne krajevne posebnosti. Neskladna raba pri zapisu imen je bila prisotna tudi v *Seznamu naselij in njihovih sestavnih delov*, ki ga je leta 1960 izdal Zavod za statistiko SRS. Vse to je povzročalo težave in nadaljnjo neuskklajeno rabo pri zapisovanju zemljepisnih imen.

V prvi fazi so bile pripravljene tri rešitve. Prva je predvidevala, da bi se tudi pri nenaselbinskih imenih vsi deli večbesednega imena (razen predlogov) pisali z veliko začetnico. To bi terjalo popravke pri 15,4 % naselbinskih imenih in nedefiniranem deležu ostalih zemljepisnih imen. Ob izvzetju občnoimenskih sestavin *vas*, *selo*, *trg* in *mesto* bi se spremenil zapis 11,7 % naselbinskih imen.

Druga rešitev je predvidela, da bi se vse občnoimenske sestavine v večbesednih imenih pisale z malo začetnico. To bi terjalo najmanj popravkov, vendar

bi mnogo primerov ostalo nejasnih, saj je pogosto težko razmejiti, kdaj je neki pojem občno in kdaj lastno ime (na primer *dolič*, *rigelj*, *osredek*, ki so se dotlej pisali z veliko začetnico).

Skladno z zadnjim predlogom bi se občna imena v sestavljenih imenih za naselja ali njihove dele dosledno pisala z malo začetnico (na primer *Nova gorica*). V tem primeru bi bilo nejasnosti pri zapisu najmanj, vendar se, sodeč po mnenju Gamsa (1972b) »na Slovenskem marsikateremu piscu upira, da bi pisal vsa občna imena z veliko, ker mu jezikovni čut tega ne dopušča«.

Soglasje med različnimi opcijami je bilo doseženo na javnem posvetu 30. maja 1972. Sprejeto je bilo pravilo, da se pri naselbinskih imenih vse sestavine, razen neprvih predlogov, pišejo z veliko začetnico, izvzeti pa so bili občnoimenski izrazi vas, selo, trg in mesto. Sprejeto je bilo tudi, da se z veliko začetnico pišejo sestavljenke v predložitnih zvezah, torej po novem *Pri Treh Hišah* in ne *Pri treh hišah*, kot je veljalo dotlej. Vse druge občnoimenske sestavine pa bi pisali z veliko začetnico. Tako naj bi zapis *Limbarska gora* pomenil vzpetino, zapis *Limbarska Gora* pa naselje. Prvotni namen, da bi poenostavili zapis pri vseh, ne le naselbinskih imenih, se torej ni popolnoma udejanjil.

Čeprav se nekateri s tem predlogom niso strinjali, se je uveljavil. Minilo je več kot 40 let, ko je stroka ponovno dosegla konsenz, da bi o teh pravilih veljalo odpreti poglobljeno razpravo. Na predlog predsednice Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU smo se razpravi o pisanju velike in male začetnice pridružili tudi nekateri geografi, člani Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije.

V zadnjem obdobju so se med geografi z zemljepisnimi imeni največ ukvarjali člani Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije Drago Kladnik, Drago Perko in Matjaž Geršič s sodelavci (Kladnik 1995; Perko 1996a; Perko 1996b; Perko 2001; Perko in Kladnik 2001; Perko in Kladnik 2002; Hrvatin s sodelavci 2003; Kladnik 2003a; Kladnik 2003b; Perko in Kladnik 2004; Kladnik 2005; Kladnik 2006; Kladnik 2007a; Kladnik 2007b; Kladnik 2007c; Kladnik 2007d; Kladnik in Perko 2007a; Kladnik in Perko 2007b; Kladnik in Pipan 2008; Furlan s sodelavci 2008; Furlan in Kladnik 2008; Kladnik 2009a; Kladnik 2009b; Kladnik 2009c; Kladnik, Perko in Urbanc 2009; Kladnik in Pipan 2009; Kladnik, Orožen Adamič in Pipan 2010;

Orožen Adamič in Kladnik 2010; Hrvatini s sodelavci 2011; Kladnik 2011; Kladnik in Pipan 2011; Kladnik in Urbanc 2011; Kladnik 2012; Kladnik in Bole 2012; Kladnik 2013a; Kladnik 2013b; Kladnik s sodelavci 2013; Kladnik in Perko 2013; Klinar in Geršič 2013; Kladnik in Geršič 2014; Kladnik in Pipan 2014; Kladnik, Pipan in Gašperič 2014; Klinar in Geršič 2014; Geršič in Kladnik 2015; Kladnik in Perko 2015a; Kladnik in Perko 2015b; Geršič 2016a; Geršič 2016b; Geršič in Kladnik 2016a; Geršič in Kladnik 2016b; Geršič in Kladnik 2016c; Geršič in Zorn 2016; Kladnik 2016; Kladnik in Geršič 2016; Geršič 2017; Geršič, Kladnik in Repolusk 2017; Kladnik s sodelavci 2017; Kladnik in Perko 2017a; Perko, Jordan in Komac 2017; Perko in Kladnik 2017; Geršič, Ciglič in Perko 2018; Kladnik in Geršič 2018; Zagórski, Kladnik in Geršič 2018; Geršič 2019; Geršič, Kladnik in Vintar Mally 2019; Kladnik in Perko 2019; Perko in Kladnik 2019), vendar njihove razprave niso bile osredotočene na rabo velike in male začetnice, ampak so se ukvarjali z drugimi vprašanji, povezanimi z geografskim imenoslovjem. Poglobljeno razpravo o rabi male in velike začetnice pa sta v drugem zvezku devetdesetega letnika *Geografskega vestnika* pripravila Drago Kladnik in Drago Perko (Kladnik in Perko 2018).

2 Metodologija

Aktualno mnenje geografov glede rabe velike in male začetnice pri pisanju večbesednih zemljepisnih imen smo skušali ugotoviti s pomočjo anketiranja. Anketni vprašalnik smo pripravili v spletni aplikaciji 1KA in ga prek Geoliste ter družbenega omrežja Facebook posredovali geografom.

Anketa je bila kratka. Obsegala je le eno vsebinsko vprašanje ter vprašanje o statusu anketiranca. Vsebinsko vprašanje se je navezovalo na posameznikovo stališče glede morebitne poenostavitve pravil zapisa velike začetnice pri večbesednih zemljepisnih imenih, anketiranci pa so imeli na razpolago tri vnaprej pripravljene odgovore:

- Pisanje zemljepisnih imen naj se poenostavi tako, da se vsa večbesedna zemljepisna imena brez izjem pišejo z veliko začetnico (razen predlogov), torej ledinsko ime *Makekova Kočna* in ne *Makekova kočna*, naselbinsko ime *Novo Mesto* in ne *Novo mesto*, pokrajinsko ime *Kočevski Rog* in ne *Kočevski rog*, ime dela naselja *Zlato Polje* (v Kranju) in ne *Zlato polje* ... (na sliki 1 poenostavljeno »vsaj zemljepisna imena«).

- Pisanje zemljepisnih imen naj se poenostavi do te mere, da se samo imena naselij brez izjem pišejo z veliko začetnico (razen predlogov), na primer *Novo Mesto* in ne *Novo mesto*, *Krška Vas* in ne *Krška vas*, *Stari Trg pri Ložu* in ne *Stari trg pri Ložu* (kot že zdaj naselje *Kranjska Gora* in ne *Kranjska gora*), ostala zemljepisna pa po zdaj veljavnem pravopisu (na sliki 1 poenostavljeno »samo imena naselij«).
- Glede pisanja velike in male začetnice ne želim sprememb samo imena naselij (na sliki 1 poenostavljeno »po veljavnem pravopisu«).

Glede posameznikove vpetosti v geografsko stroko so lahko izbirali med štirimi možnostmi:

- Sem geograf, zaposlen v raziskovalni dejavnosti (na sliki 1 poenostavljeno »geografi raziskovalci«).
- Sem geograf, zaposlen v šolstvu (na sliki 1 poenostavljeno »geografi učitelji«).
- Sem geograf, zaposlen na občini/ministrstvu/zavodu (na sliki 1 poenostavljeno »ostali geografi«).
- Sem ljubiteljski geograf (na sliki 1 poenostavljeno »ljubiteljski geografi«).

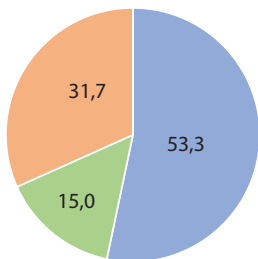
3 Rezultati

Anketa je dosegla 378 uporabnikov. Večina (251 oziroma 66 %) je na bližnjico do ankete dostopala neposredno iz elektronskega sporočila, prejetega prek Geoliste. Dobrih 12 % je do ankete dostopalo prek spletnega brskalnika Google, skoraj toliko pa prek mobilne aplikacije Facebook. Preostali uporabniki so dostopali prek drugih spletnih portalov in aplikacij.

Od 378 nagovorjenih uporabnikov medmrežja jih je anketo odprlo 275, izpolnjevati pa jo je začelo 224. Od teh jih le 5 ankete ni izpolnilo do konca. 130 uporabnikov jo je izpolnilo z računalnikom, 85 s telefonom, 4 pa s tabličnim računalnikom. Čeprav je bil predviden čas reševanja ankete dve minuti, so anketiranci zanj povprečno porabili le dobro minuto.

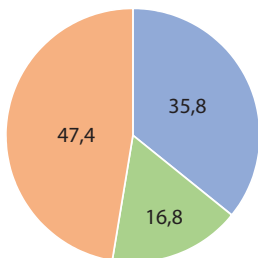
Večina doseženih anketirancev je odgovarjala iz Slovenije (337 ali 89 %), ostali (41) pa iz tujine, od tega največ iz Združenih držav Amerike (17), ki jim sledijo Irska (11), Hrvaška (3), Gruzija in Francija (po 2) ter Kanada, Španija, Nizozemska, Norveška, Italija in Združeno kraljestvo (po 1).

geografi raziskovalci

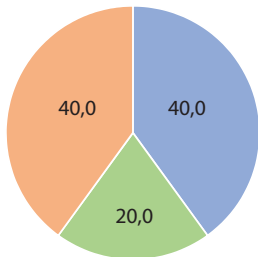
- vsa zemljepisna imena
- samo imena naselij
- po veljavnem pravopisu

geografi učitelji

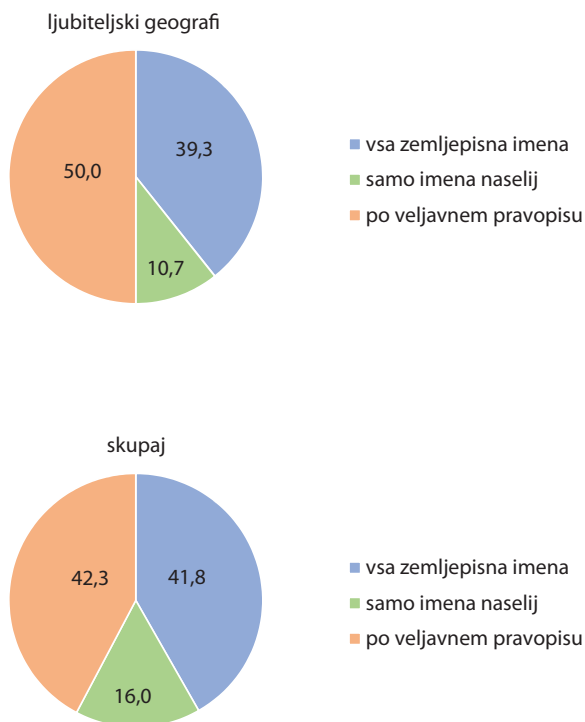

- vsa zemljepisna imena
- samo imena naselij
- po veljavnem pravopisu

ostali geografi

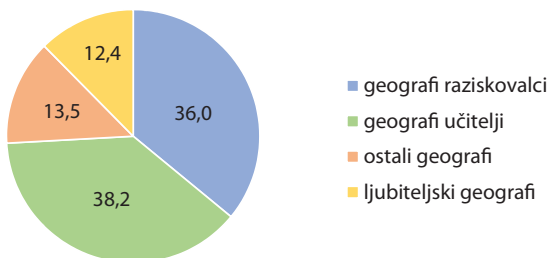

- vsa zemljepisna imena
- samo imena naselij
- po veljavnem pravopisu

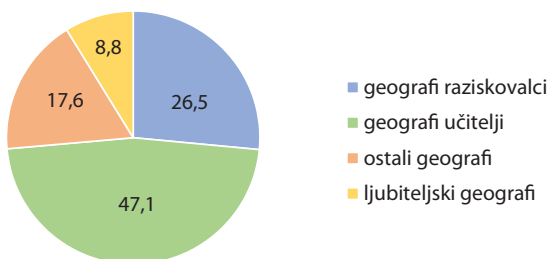

Slika 1: Odgovori anketirancev glede rabe velike in male začetnice pri pisanju večbesednih zemljepisnih imenih (v %). Grafi prikazujejo razlike med posameznimi »vrstami« geografov glede na stopnje poenostavitve pravopisnih pravil.

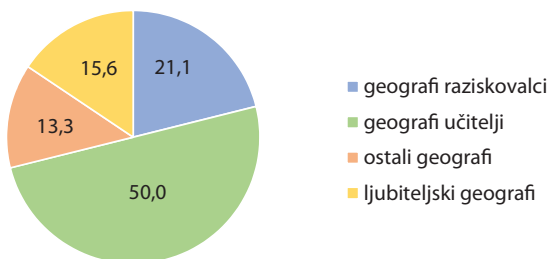
vsa zemljepisna imena

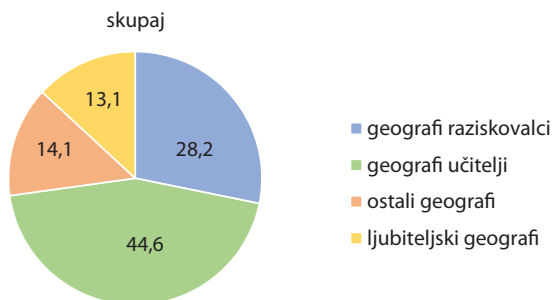

samo imena naselij

po veljavnem pravopisu

Slika 2: Odgovori anketirancev glede rabe velike in male začetnice pri pisanju večbesednih zemljepisnih imenih (v %). Grafi prikazujejo razlike med stopnjami poenostavitve pravopisnih pravil glede na posamezne »vrste« geografov.

Na vprašanje o statusu je odgovorilo 213 anketirancev. Šolanih geografov je bilo 185 ali 87 %, nešolanih oziroma ljubiteljskih geografov pa 28. Med šolanimi geografi je bilo 51 % učiteljev, 32 % raziskovalcev in 16 % zaposlenih zunaj izobraževalne in raziskovalne dejavnosti.

Na podlagi ankete smo ugotovili rahlo večino anketirancev (42,3 %), ki menijo, da spremembe pravopisa na področju rabe velike začetnice pri pisanju zemljepisnih imenih niso potrebne. Zelo podoben je delež (41,8 %) tistih, ki se zavzemajo za poenostavitev pravopisnih pravil do te mere, da se vse sestavine večbesednih zemljepisnih imen (razen neprvih predlogov) pišejo z veliko začetnico. Pri tem naj se odpravi razlikovanje med naselbinskimi in nenaselbinskimi imeni, kar je po trenutno veljavnih pravopisnih pravilih temeljna razlikovalna značilnost, na katero so oprta trenutno veljavna pravila zapisovanja.

Le manjši del anketirancev (16 %) je izrazil mnenje, da bi moralo pri pravilih zapisovanja ostati razlikovanje med naselbinskimi in nenaselbinskimi imeni tako, da bi pri naselbinskih imenih opustili izjeme, kot so *vas*, *selo*, *selce*, *naselje*, *trg*, *mesto*, ki se po trenutno veljavnih pravilih v dvo- ali večbesednih

zemljepisnih imenih pišejo z malo začetnico, kar pa naj bi še vedno ohranili pri nenaselbinskih imenih.

Geografi so torej mnenja, naj se pravila pisanja velike začetnice ali ohranijo ali pa povsem poenostavijo, najmanj pa podpirajo delne, polovične spremembe.

Med posameznimi »vrstami« geografov so pomembne razlike. Kar 53,3 % geografov raziskovalcev se zavzema za najvišjo stopnjo poenostavitve, med geografi učitelji pa je takih samo 35,8 %. Po drugi strani se kar 50 % ljubiteljskih geografov zavzema za ohranitev obstoječih pravopisnih pravil, geografov raziskovalcev pa samo 31,7 %.

4 Sklep

Na problematiko zapisovanja zemljepisnih imen so najbolj pogosto opozarjali učitelji zemljepisa oziroma geografije na različnih stopnjah izobraževanja, predvsem v osnovni šoli, kjer je učencem težko logično in sistematično razložiti pravila glede ustrezne rabe velike začetnice, saj od učenca, če želi pravilno zapisati ime, zahteva precej več od pravopisnega znanja. Že samo razlike med pravili zapisovanja imen naselij, zaselkov in delov naselij ni mogoče logično razložiti.

Definicije naselja, zaselka in dela naselij so razmeroma jasne:

- *Naselje* je skupina strnjeno ali nestrnjeno pozidanih stanovanjskih stavb s pripadajočim funkcionalnim zemljiščem in spremljajočimi objekti, ki v gospodarskem in administrativnem smislu sestavlja temeljno naselbinsko enoto z lastnim imenom in lastnim sistemom oštevilčenja.
- *Zaselek* je prostorsko ločen del samostojnega naselja, ki ga sestavlja manjše število stavb, običajno do deset.
- *Del naselja* je prostorsko povezan, neločen del samostojnega naselja, ki se stika z drugimi deli naselja in ima večje število stavb, običajno 10 ali več.

V registru prostorskih enot, ki ga vodi Geodetska uprava Republike Slovenije, sta zaselek in del naselja opredeljena pod šiframa 1103 in 1104:

- 1103 Zaselek je zemljepisno oddvojen kraj z eno ali več stavbami, ki pripada samostojnemu naselju. Ime zaselka je naselbinsko ime.
- 1104 Del naselja, tudi del mesta, mestna četrt, je z naseljem zemljepisno bolj ali manj spojen kraj z eno ali več stavbami, ki pripada temu naselju. Ime dela naselja je nenaselbinsko ime.

Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije pa je že 17. 6. 1999 pripravila odgovor na postavljeno vprašanje glede definicij in pisanja zaselkov oziroma delov naselij:

Spoštovani!

Še enkrat Vam pošiljamo definicijo zaselka ter ponavljamo in dopolnjujemo nekatere razlage iz prejšnjega dopisa.

Definicija: Zaselek je manjša skupina hiš, prostorsko ločena od ostalih hiš naselja, ki mu zaselek pripada.

Na primer zaselek *Pri Treh Hišah* (po Atlasu Slovenije *Tri Hiše*) je prostorsko ločen del naselja *Malo Ubeljsko*.

Zaselek je torej vedno del nekega naselja, vedno ločen od ostalih delov tega naselja, vedno ga sestavlja manjše število hiš, lahko tudi le ena hiša.

Po pravopisu se vsi prostorsko neločeni (stični) deli naselja in tisti prostorsko ločeni (nestični) deli naselja z večjim številom hiš pišejo po pravilih za nenaselbinska imena, prostorsko ločeni (nestični) deli naselja z manjšim številom hiš, torej zaselki, pa po pravilih za naselbinska imena.

Primeri:

Cankarjev Vrh je zaselek, ki je sestavni del Ljubljane.

Kamna gorica je prostorsko sicer ločen del Ljubljane, vendar sestavljen iz večjega števila hiš (nekoč je bilo to naselje), zato ni zaselek in se drugi del imena piše z malo začetnico.

Zelena jama je neločen del Ljubljane, ki je sestavljen iz večjega števila hiš, zato ni zaselek in se drugi del imena piše z malo začetnico.

Spodnja Šiška je sicer neločen del Ljubljane, sestavljen iz večjega števila hiš, zato bi se moral drugi del imena pisati z malo začetnico. Ker pa je *Šiška* lastno ime, se piše z veliko začetnico.

Zaselki so običajno deli podeželskih naselij, torej vasi, le redkokdaj pa deli mest. Deli podeželskih naselij, ki niso zaselki, nimajo svojega posebnega imena, deli mest pa se lahko imenujejo na primer mestne četrti. Zato ni mogoče napisati posebne definicije za dele naselij, razen če bi zapisali zelo splošno, da so **deli naselij manjše prostorske enote naselij**, na primer mestne četrti v mestih.

Zanimivo je, da so učitelji, s katerimi smo se srečevali na predstavitvah atlasov in drugih geografskih publikacij ali v okviru kongresov Zveze geografov in so se pritoževali nad pisanjem velike začetnice pri zemljepisnih imenih, skoraj v celoti podpirali največjo možno pravopisno poenostavitev, torej, da se vsa večbesedna zemljepisna imena brez izjem pišejo z veliko začetnico (razen predlogov). Anketa pa je pokazala nekakšno preračunljivost, saj očitno mnogi, ki so se pritoževali, dejansko niso pristaši sprememb, čeprav na boljše, ker bi to od njih zahtevalo določeno prilagajanje, ukrepanje oziroma dodatno delo.

Sklenemo lahko, da so mnenja med geografi, podobno kot pri jezikoslovcih, deljena. Tisti, ki se zavzemajo za pravopisne poenostavitve in lažje poučevanje se pri pisanju večbesednih naselbinskih in nenaselbinskih imen zavzemajo za dosledno rabo velike začetnice (razen predlogov), tisti, ki bi jih lahko označili za tradicionaliste, nagnjene k upoštevanju posebnosti slovenskega jezika, pa spremembam nasprotujejo. Razmerje med obema skupinama je izrazito uravnoteženo. Verjetno pa bi se ob morebitnih spremembah pravopisnih pravil nanje sčasoma navadili tudi tisti, ki jim za zdaj še nasprotujejo.

Če drži predpostavka, da imajo verjetno največ znanja s področja zemljepisnih imen geografi raziskovalci in najmanj ljubiteljski geografi, lahko iz odgovorov izluščimo zakonitost, da so večji poznavalci bolj naklonjeni pisanju vseh sestavin večbesednih zemljepisnih imen z veliko začetnico, torej maksimalnim, sistematičnim, poenostavljenim oziroma uporabnikom čim bolj prijaznim spremembam pravopisnih pravil brez izjem, manjši poznavalci pa ohranitvi trenutnih, čeprav zapletenih pravopisnih pravil.

5 Viri in literatura

- Furlan, M., A. Gložančev, D. Kladnik, D. Perko, A. Šivic-Dular: Imenik zemljepisnih imen Državne pregledne karte Republike Slovenije v merilu 1 : 250000 [Gazetter of the National general map of the Republic of Slovenia at the scale 1:250,000]. Državna pregledna karta Republike Slovenije 1 : 250.000: standardizirana slovenska zemljepisna imena [National general map of the Republic of Slovenia 1 : 250.000: standardized Slovene geographical names]. Ljubljana, 2008.
- Furlan, M., D. Kladnik: Krottnik, Krottnjek, Krottnjak, Korenščica ali Potok. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 80/1, 2008.
- Gams, I.: Za poenostavitev pravopisnih pravil I. *Naši razgledi*, 8. december 1972, 1972a.
- Gams, I.: Za poenostavitev pravopisnih pravil II. *Naši razgledi*, 8. december 1972, 1972b.
- Geršič, M., D. Kladnik, K. Vintar Mally: The challenges of using Slovenian choronyms in brand names. Critical toponymy: place names in political, historical and commercial landscapes: proceedings of the 4th International Symposium on Place Names 2017, Windhoek, Namibia, 18-20 September 2017, 2019.
- Geršič, M., D. Kladnik, P. Repolusk: Geographical names in the languages of official minorities in Slovenia. *Onomástica* 3, 2017.
- Geršič, M., D. Kladnik: House names and field names as an important part of Slovenian cultural heritage : a case study of the Leše cadastral municipality, Upper Carniola, Slovenia. *Nomina africana, journal of the Names Society of Southern Africa*, 2016.
- Geršič, M., D. Kladnik: Slovenian geographical names as exonyms. Confirmation of the definitions: proceedings of the 16th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Hermagor, 5-7 June 2014. Hermagor, 2015.

- Geršič, M., D. Kladnik: Street-name changes in Ljubljana. Place-name changes: proceedings of the Symposium in Rome, 17-18 November 2014. Rome, 2016.
- Geršič, M., D. Kladnik: The Croatian-Slovenian bilateral project on exonyms. Criteria for the use of exonyms: proceedings of the 17th UNGEGN working group on exonyms meeting, Zagreb, 14-16 May 2015. Zagreb, 2016.
- Geršič, M., M. Zorn: Odsev naravnih nesreč v zemljepisnih imenih – nekaj primerov iz Zahodnih Karavank in zahodnih Kamniško-Savinjskih Alp. *Iz zgodovine Zgornje Gorenjske, Kronika* 64/3, 2016.
- Geršič, M., R. Ciglič, D. Perko: Pokrajinska in zemlj[e]pisnoimenska raznolikost v Sloveniji. V: *Pokrajina v visoki ločljivosti*, ur. R. Ciglič, M. Geršič, D. Perko, M. Zorn. Ljubljana: Založba ZRC, 2018.
- Geršič, M.: Changing denotations of selected Slovenian choronyms. *Acta geographica Slovenica* 57/1, 2017.
- Geršič, M.: Ledinska imena na kulturnih terasah. *Geografski vestnik, časopis za geografijo in sorodne vede* 88/2, 2016.
- Geršič, M.: Raba zemljepisnih imen v potopisu V petih letih okrog sveta. *Geografski obzornik: časopis za geografsko vzgojo in izobraževanje* 66/1, 2019.
- Geršič, M.: *Slovenska pokrajinska imena kot dejavnik identitete*. Doktorska disertacija. Ljubljana, 2016.
- Hrvatina, M., D. Kladnik, D. Perko, M. Topole, M.: Zemljepisni izrazi. V: *Veliki šolski atlas*, ur. M. Hrvatina, D. Kladnik, D. Perko. Tržič: Učila, 2003.
- Hrvatina, M., D. Kladnik, D. Perko, M. Topole, M.: Zemljepisni izrazi. V: *Veliki šolski atlas*, ur. M. Hrvatina, D. Kladnik, D. Perko. Tržič: Učila, 2011.
- Kladnik, D. 2005: Geografov pogled na tuja zemljepisna imena. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 77/2, 2005. Kladnik, D., D. Bole: The life of Slovenian exonyms and their familiarity in the professional community [O življenju slovenskih eksonimov in njihovem poznavanju v strokovni javnosti]. *Acta geographica Slovenica* 52/2, 2012.
- Kladnik, D., D. Perko, M. Urbanc: Cultural landscapes in Slovenia from a geographical perspective. Cultural landscape: across disciplines. Kraków, 2009.
- Kladnik, D., D. Perko: Družbena občutljivost standardizacije imen držav na primeru Južne Afrike in Moldavije. V: *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*, ur. H. Dobrovoljc, T. Lengar Verovnik. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.
- Kladnik, D., D. Perko: *Podomačena tuja zemljepisna imena v slovenskih atlasih sveta*. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.
- Kladnik, D., D. Perko: Problematična imena držav v slovenskem jeziku. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 79/2, 2007.
- Kladnik, D., D. Perko: Problematika poimenovanja držav in odvisnih ozemelj. V: *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*, ur. H. Dobrovoljc, T. Lengar Verovnik. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.
- Kladnik, D., D. Perko: *Slovenska imena držav*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Kladnik, D., D. Perko: Ustreznejša raba slovenskih zemljepisnih imen. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 89/2, 2017.
- Kladnik, D., D. Perko: Velika in mala začetnica ter drugi problemi zapisovanja slovenskih zemljepisnih imen. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 90/2, 2018.

- Kladnik, D., D. Perko: Še nekaj problemov pisanja zemljepisnih imen v slovenskem jeziku. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 91/1. 2019.
- Kladnik, D., I. Crljenko, A. Čilaš Šimpraga, M. Geršič: A comparison of Croatian and Slovenian exonyms. *Acta geographica Slovenica* 57/1, 2017.
- Kladnik, D., M. Geršič: A gazetteer of Slovenian exonyms. The quest for definitions: proceedings of the 14th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Corfu, 23-25 May 2013. Corfu, 2014. Kladnik, D., M. Geršič: Cigale's world atlas and its influence on Slovenian exonyms. Joint Commission Seminar on Historical Maps, Atlases and Toponymy, (Forum ifl, H. 30). Leipzig, 2016.
- Kladnik, D., M. Geršič: Colours expressed in Slovenian exonyms. A survey of exonym use: proceedings of the 19th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Prague [Praha], 6-8 April 2017. Prague, 2018.
- Kladnik, D., M. Orožen Adamič, P. Pipan: Mediterranean example of problematic treatment of geographical names: Piranski zaliv (Bay of Piran) or Savudrijska vala (Bay of Savudrija)? The 16th International Seminar on Sea Names, Friday, August 20 to Sunday, August 22, 2010. Den Haag (The Hague), 2010.
- Kladnik, D., M. Urbanc: Nature of endonyms: the Slovenian perspective. Trends in exonym use: proceedings of the 10th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Tainach, 28-30 April 2010. Tainach, 2011.
- Kladnik, D., P. Pipan, P. Gašperič: *Poimenovanje Piranskega zaliva*. Ljubljana: Založba ZRC, 2014.
- Kladnik, D., P. Pipan: Bay of Piran or Bay of Savudrija? An example of problematic treatment of geographical names Piranski zaliv ali Savudrijska vala? Primer problematičnega ravnanja z zemljepisnimi imeni. *Acta geographica Slovenica* 48/1, 2008.
- Kladnik, D., P. Pipan: Familiarity with Slovenian exonyms in the professional community. Els noms en la vida quotidiana: actes del XXIV Congrès Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques [Names in daily life : proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences]. Barcelona, 2014.
- Kladnik, D., P. Pipan: Poimenovanje Piranskega zaliva skozi čas in njegove sodobne medijske razsežnosti. V: *Slovensko-hrvaško sosjedstvo : Hrvatsko-slovensko susjedstvo*, ur. D. Darovec, P. Strčić. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, 2011.
- Kladnik, D., P. Pipan: The Bay of Piran (Piranski zaliv): an example of political controversy in geographical names as an expression of cultural relations. Geographical names as a part of the cultural heritage. Wien, 2009.
- Kladnik, D., R. Ciglič, M. Hrvatina, D. Perko, P. Repolusk, M. Volk Bahun, S. Krek: *Slovenski eksonimi*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Kladnik, D.: Characteristics of exonym use in selected European languages [Značilnosti rabe eksonimov v nekaterih evropskih jezikih]. *Acta geographica Slovenica* 47/2, 2007.
- Kladnik, D.: Dealing with exonyms in Slovenia. *Information bulletin* 50, 2016.
- Kladnik, D.: Odprte dileme pomenske razmejitev izrazov endonim in eksonim. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 81/1, 2009.
- Kladnik, D.: *Podomačena tuja zemljepisna imena v slovenskih atlasih sveta*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.

- Kladnik, D.: *Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Kladnik, D.: Prispevek k poenotenju rabe podomačenih tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku [A contribution to the unification of naturalised foreign geographical names in the Slovenian language]. *Geodetski vestnik: glasilo Zveze geodetov Slovenije* 51/3, 2007.
- Kladnik, D.: Problemi standardizacije tujih zemljepisnih imen na primeru Velikega družinskega atlasa sveta. *Geografija v šoli* 4/1, 1995.
- Kladnik, D.: Semantic demarcation of the concepts of endonym and exonym [Prispevek k pomenski razmejitvi terminov endonim in eksonim]. *Acta geographica Slovenica* 49/2, 2009.
- Kladnik, D.: Slovenian geography and geographical names. Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne. *Geografski vestnik* 84/1, 2012.
- Kladnik, D.: *Tuja zemljepisna imena v slovenskem jeziku: razvojni vidiki in problematika njihove rabe*. Doktorska disertacija. Ljubljana, 2006.
- Kladnik, D.: Types of exonyms in Slovene language. 17th Session of the UNGEGN East Central and South-East Europe Division [and] Meeting of the Working Group on Exonyms, September, 2003. Prague, 2003.
- Kladnik, D.: Types of exonyms in the Slovene language. Exonyms and the international standardisation of geographical names: approaches towards the resolution of an apparent contradiction. Wien, Berlin, 2007.
- Kladnik, D.: Zemljepisna imena. V: *Veliki šolski atlas*, ur. M. Hrvatin, D. Kladnik, D. Perko. Tržič: Učila, 2003.
- Kladnik, D.: Zemljepisna imena. V: *Veliki šolski atlas*, ur. M. Hrvatin, D. Kladnik, D. Perko. Tržič: Učila, 2011.
- Kladnik, D.: Zgodovinski vidiki podomačevanja tujih zemljepisnih imen. *Zgodovinski časopis: glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 61/3–4, 2007.
- Kladnik, D.: Značilnosti podomačevanja tujih zemljepisnih imen v najstarejših slovenskih atlasih sveta. V: *Blaž Kocen: 1821–1871: življenje in delo očeta Kocenovih atlasov*, ur. J. Kunaver. Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- Klinar, K., M. Geršič: Hišna in ledinska imena na primeru katastrskih občin Leše in Blejska Dobrava. *Gorenjska v obdobju globalizacije*, ur. M. Blatnik. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013.
- Klinar, K., M. Geršič: Traditional house names as part of cultural heritage. *Acta geographica Slovenica* 54/2, 2014.
- Orožen Adamič, M., D. Kladnik: Place names dilemmas and international relations. The 16th International Seminar on Sea Names, Friday, August 20 to Sunday, August 22, 2010. Den Haag (The Hague), 2010.
- Perko, D., D. Kladnik: Slovenian exonyms in North America. *Acta geographica Slovenica* 57/1, 2017.
- Perko, D., D. Kladnik: Tuja geografska imena. V: *Družinski atlas sveta*, ur. M. Hrvatin, D. Perko. Ljubljana: Slovenska knjiga, 2001.
- Perko, D., D. Kladnik: Tuja geografska imena. V: *Družinski atlas sveta*, ur. M. Hrvatin, D. Perko. Ljubljana: Slovenska knjiga, 2002.

- Perko, D., D. Kladnik: Tuja geografska imena. V: *Družinski atlas sveta*, ur. M. Hrvatin, D. Perko. Ljubljana: Slovenska knjiga, 2004.
- Perko, D., D. Kladnik: Slovenski eksonimi v sosedstvu Slovenije. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 91/2, 2019.
- Perko, D., P. Jordan, B. Komac: Exonyms and other geographical names. *Acta geographica Slovenica* 57/1, 2017.
- Perko, D.: Sporna imena držav v slovenskem jeziku. *Geografski obzornik: časopis za geografsko vzgojo in izobraževanje* 43/3, 1996.
- Perko, D.: Standardizirana imena držav v slovenskem jeziku. *Geografski obzornik: časopis za geografsko vzgojo in izobraževanje* 43/4, 1996.
- Perko, D.: *Zgoščeni imenik zemljepisnih imen Slovenije*. Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije, 2001.
- Zagórski, B. R., M. Geršič, D. Kladnik: Challenges in the transformation of Slovene geographical names into Arabic [Izzivi prevedbe slovenskih zemljepisnih imen v arabščino]. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 90/2, 2018.

PETER HOLOZAN

peter.holozan@amebis.si

Amebis, d. o. o., Kamnik

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5850-4365>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_04

Pot v pekel je tlakovana z dobrimi nameni: razmislek o spremembi pravil o začetnicah pri zemljepisnih imenih

Eden od vodil pri spremembah pravopisnih pravil mora biti tudi to, da se vprašamo, koliko bo ta sprememba uporabnikom poenostavila ali zagrenila življenje.

Začnemo lahko s tem, da se vprašamo, koliko težav imajo pisci z dosedanjimi pravili. Primerjali smo rezultate iz *Gigafide 2.0*, v kateri so predvsem lektorirana besedila, in iz *Janesa*, v katerem so predvsem nelektorirana besedila.

Če najprej pogledamo naselbinska imena, ki so se vedno pisala s samimi veliki začetnicami, vidimo, da pisci nimajo veliko težav pri zapisu, jih pa skoraj 9 % v *Janesu* piše *Škofja loka* namesto *Škofja Loka*.

Ime	Delež napačnih (<i>Gigafida 2.0</i>)	Delež napačnih (<i>Janes</i>)
<i>Škofja Loka</i>	0,63	8,95
<i>Nova Gorica</i>	0,31	3,32
<i>Ilirska Bistrica</i>	0,00	1,86
<i>Blejska Dobrava</i>	0,48	7,69

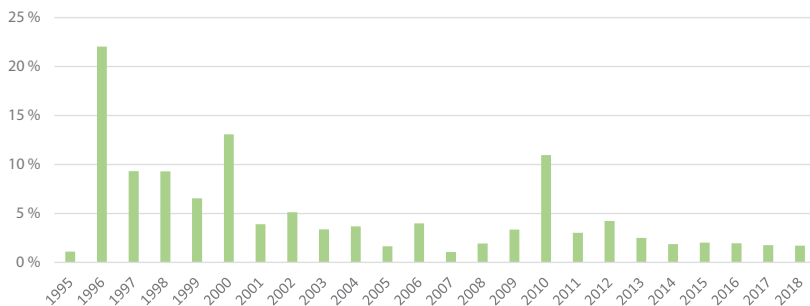
Preglednica 1: Delež napačnih zapisov neprve sestavine naselbinskih imen (v %)

Pri primerih, ki so se spremenili od zadnjih pravopisni reformi (1991 oz. 1981), vidimo, da je težav že več, kar pomeni, da se tudi po skoraj 30 letih ljudje še niso navadili na nova pravila. Celo v *Gigafidi 2.0* je *Sladki Vrh* v kar 23 % primerov napisan kot *Sladki vrh*.

Ime	Delež napačnih (Gigafida 2.0)	Delež napačnih (Janes)
<i>Kranjska Gora</i>	3,38	13,25
<i>Gornji Grad</i>	6,67	23,94
<i>Sladki Vrh</i>	23,28	28,57

Preglednica 2: Delež napačnih zapisov neprve sestavine naselbinskih imen (v %)

Na grafu se vidi, kako se je delež zapisa *Kranjska gora* pojavljal glede na leto objave:

Graf 1: Delež zapisa *Kranjska gora* glede na leto objave

Pri primerih, pri katerih se drugi del piše z malo začetnico, je v *Janesu* kar nekaj napak, vendar še vedno manj kot 9 %.

Ime	Delež napačnih (Gigafida 2.0)	Delež napačnih (Janes)
<i>Gorenja vas</i>	0,87	8,85
<i>Stari trg pri Ložu</i>	0,66	5,88

Preglednica 3: Delež napačnih zapisov neprve sestavine naselbinskih imen (v %)

Največ težav pa je pričakovano pri imenih, v katerih so male začetnice, ki niso *mesto, vas, naselje, selo* oz. *trg*, ampak so del nenaselbinskega zemljepisnega imena. Tukaj je veliko težav tudi v *Gigafidi 2.0*, torej v besedilih, ki bi načeloma morala biti lektorirana.

Ime	Delež napačnih (<i>Gigafida 2.0</i>)	Delež napačnih (<i>Janes</i>)
<i>Lenart v Slovenskih goricah</i>	13,68	25,00
<i>Šmartno pod Šmarno goro</i>	3,40	33,33

Preglednica 4: Delež napačnih zapisov neprve sestavine naselbinskih imen (v %)

Zanimivo je primerjati rezultate pri nenaselbinskih imenih. V *Gigafidi 2.0* je problematična predvsem *Črna gora* (ampak še vedno je v 95 % primerov zapisana pravilno glede na trenutni pravopis!).

Ime	Delež napačnih (<i>Gigafida 2.0</i>)	Delež napačnih (<i>Janes</i>)
<i>Silicijeva dolina</i>	0,00	3,33
<i>Veliki kanjon</i>	1,60	40,00
<i>Črna gora</i>	5,04	33,64

Preglednica 5: Delež napačnih zapisov neprve sestavine nenaselbinskih imen

Glede na število težav bi torej težko rekli, da je to res tako pereč problem, ki zahteva spremembo pravil, kvečjemu bi bilo treba poudariti, da se v primerih, ko kot del naselbinskega imena nastopa nenaselbinsko ime, lahko pojavijo tudi dodatne male začetnice.

Pomemben je tudi rezultat, da se še po 30 letih vidi razlika, pri katerih imenih se je pravilo nazadnje spremenilo. To nam pove, da se pravopisna pravila le počasi uveljavljajo med ljudmi. Večina piscev se pisanja pač nauči v šoli in potem tako piše ne glede na to, kako se vmes pravila spreminjajo.

Zato je pri predlagani spremembi (še posebej pri koreniti spremembi zapisa vseh lastnih imen) velika nevarnost, da se bo velik del piscev tej spremembi uprl in pisal po starem, kar bo namesto želene poenostavitve prineslo samo negotovost pri večini piscev. Zavedati se tudi moramo, da se ljudje učimo pravopisnih pravil predvsem iz rabe, torej pri vseh, ki smo že končali šolanje, predvsem iz branja. Če torej gremo na korenito spremembo, bomo v

vseh starih knjigah brali po starem, tudi prometnih znakov zlepa ne bomo zamenjali, kar pomeni, da še precej dolgo ne bomo večinsko brali po novem.

Pri tem je nevarnost še, da se nam zgodi podobno kot Nemcem pri njihovi zadnji pravopisni reformi, ko se je velik del založb in časopisov odločil, da ne bodo pisali po novem, tako da so po novem pisali predvsem v šolah, končni rezultat pa je bil, da so reformo precej omilili, vmes pa je bilo precej let zmede (in vsi tisti, ki so imeli to smolo, da so bili v vmesnem času vključeni v šolanje, so se morali potem naučiti nazaj še starih pravil, potem ko so jih nekaj let pridno učili nova).

In ne nazadnje je treba imeti v mislih še čisto praktični vidik, *Novo mesto* je eno večjih mest v Sloveniji in je torej veliko podjetij in organizacij, ki imajo *Novo mesto* za del svojega imena. Vsa ta imena bi bilo torej treba spremeniti (in če pomislite, da so nekateri imeli težave s Fursom že zaradi presledkov za pikami v *d. o. o.*, si ni težko predstavljati, da se bo kdo vtaknil tudi v začetnico). To pomeni zamenjavo vseh obrazcev, žigov, uradnih imen podjetij (sprememba statuta, v katerem je ime zapisano, ni poceni). Če pa tega ne spreminjamo, bomo s starim zapisom vzporedno vztrajali še naslednjih 30 ali več let (pri prejšnji spremembi smo imeli srečo, da se je lepo ujela s spremembo na ravni cele države, zaradi katere smo že tako spremenili vse naslove in na novo registrirali vsa podjetja).

Ta zadnja težava se bo še stopnjevala, če gremo v spremembo vseh lastnih imen, kar bo pomenilo preimenovanje velikega dela večbesednih imen organizacij, društev ipd.

Če že iščemo, kako poenostaviti stvari, bi bilo prej mogoče razmisliti o poenotenju predlogov pri naselbinskih imenih (*v/na*), ker to pa je nekaj, kar se je treba naučiti za vsako od 6000 naselij v Sloveniji.

1 Viri

Gigaŕida 2.0 = Gigaŕida 2.0: Korpus pisne standardne slovenščine <<https://viri.cjvt.si/gigaŕida/>>

Janes = Janes: Korpus besedil s slovenskih druŕbenih omreŕij Janes v1.0 <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=janes>

Slovenski pravopis 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Predlog za reformo zapisa zemljepisnih imen

1 Uvod

Poglavitna naloga pravopiscev je, da za pisanje začetnice izoblikujejo taka pravopisna pravila, ki bodo jasna, pregledna, nedvoumna in ponazorjena z raznovrstnimi zgledi; poleg tega naj bi zahtevnejšim uporabnikom, ki se pri izbiri začetnice v nobenem primeru ne morejo izogniti stvarnim dejstvom (védenje!), pomagala pri razreševanju še tako zagatnih zgledov. Zaželeno je, da se po eni strani radikalno ne spreminjajo (še posebej, če splošna raba kaže, da so se zadovoljivo ustalila), saj lahko vplivajo tudi na javne napise, obstoječo strokovno literaturo, razburjajo različne generacije, po drugi pa, da ponujajo pojasnila in rešitve za vse tiste pravopisne zagate, ki so se pokazale v rabi od izida zadnjega pravopisa.

2 Terminologija

Dosedanja delitev zemljepisnih imen na **naselbinska** in **nenaselbinska imena** (uporabniki so z izrazoma imeli kar precej težav) terja ponoven premislek.

Predlog

Delitev na naselbinska in nenaselbinska imena ni potrebna, vsa naj se imenujejo zemljepisna imena.

3 Velika začetnica

Velika začetnica je signal, da kaj iz splošnega preide v individualno ali doživi pomenski prenos, in to velja za vse tri lastnoimenske skupine: imena bitij (npr. *Orel, Medved, Karel Veliki, Rdeča kapica, muca Copatarica, dedek/Dedek Mraz*) ter zemljepisna (*Brdo, Polje, Kras, Grmada, Kopa, Dolenja vas, Zmajski most, Zidani Most, Bermudski trikotnik, reka Temenica, Trg Zvezda*) in stvarna imena (*Mavrica, Loški razgledi, Življenje in tehnika, cerkev svetega Jožefa, vila/Vila Šubic*).

Kljub dosedanjim na videz jasnim pravilom v SP 2001, po čem se ravna izbira začetnice, so piščoči v nekaterih primerih še vedno v dvomih. Natančna geografska tipologija in množica zgledov ne moreta biti v zadovoljivo pomoč. Podrobneje in z vzporejanjem je treba prikazati razliko med neprvimi občnimi poimenovanji in njihovim prehodom v lastno ime, imena z razlikovalnimi sestavinami, občnoimenska jedra, ki so bodisi sestavina zemljepisnih imen bodisi stalne besedne zveze, in predložna imena. Poglavlje o mali začetnici »[p]ri zemljepisnih občnih imenih« v SP 2001 (§ 137–142) ni potrebno.

Predlog

Zemljepisna imena naj se obravnavajo samo v poglavju Velika začetnica, na ustreznih mestih naj bodo predstavljeni tudi zapisi z malo začetnico.

4 Prehod iz občnega poimenovanja v lastno ime

Po pregledu gradiva in rabe je bilo mogoče ugotoviti, da neprva občna poimenovanja, ki so strokovni izrazi za zemljepisne danosti in upravno-politični izrazi, ohranjajo malo začetnico, če z njimi poimenujemo točno določeno zemljepisno danost oz. upravno-politično enoto, če je ne, jih pišemo z veliko začetnico, saj je izraz doživel pomenski prenos (poimenuje drugo zemljepisno danost) in ga pišemo z veliko začetnico. Malo začetnico ohranjajo tudi neprvi splošni izrazi v besednih zvezah, ki so postale lastno ime. Do pomenškega prenosa splošnih izrazov je v rabi prišlo predvsem v imenih za domače zemljepisne danosti, ki se uporabljajo tudi v skrajšani obliki (gl. Nasvet).

Predlog

Z malo začetnico pišemo **strokovne izraze** (gl. seznam) za zemljepisno danost, tudi stilno zaznamovane (geografske, geološke, planinske, urbanistične, arheološke).

Nekaj zgledov po abecedi:

- *celinska polica* sin. *šelf* 'dno obrežnega morja' (*Sundska celinska polica*)
- *glava* 'zaobljena, kopasta skalna tvorba v steni' (*Šitna glava*)
- *gradec* 'utrjena naselbina na vzpetini, zlasti iz staroslovanskih časov' (*Ajdovski gradec*)
- *kočna* 'polkrožen zaključni del ledeniške doline' (*Ravenska kočna*)
- *krajina* 'mejno ozemlje' (*Bela krajina*)
- *križ* 'vrh, s katerega se razhaja troje ali več slemen, hrbtov, grebenov' (*Dovški križ*)
- *ledena jama* 'kraška jama v večji nadmorski višini, v kateri se večji del leta ali celo leto ohranja led' (*Velika ledena jama v Paradani*)
- *ledeni pokrov* 'obsežna, lahko tudi več km debela gmota ledu' (*Grenlandski ledeni pokrov*)
- *mesto* 'večje naselje' (*Novo mesto*)
- *narodni park* 'praviloma obsežnejše zavarovano območje z naravnimi znamenitostmi' (*Triglavski narodni park*)
- *naselje* 'skupina strnjeno ali nestrnjeno pozidanih stanovanjskih stavb' (*Štepanjsko naselje, Dečkovo naselje*)
- *naselje* sin. *kraj* (*Ribiško naselje, Podjetniško naselje Kočevje*)
- *peč* 'v lastnih imenih gora s strmo steno na eni strani' (*Debela peč*)
- *plac* 'kraj' (*Mali plac*)
- *poldne* 'gora, nad katero je sonce točno opoldne' (*Trupejevo poldne*)
- *sel/sel/selce* sin. *vas* (*Opatje selo, Uršna sela, Dolenje selce*)
- *severna stena* 'na severni polobli proti severu obrnjena, navadno večja, bolj strma, osojna, težje prehodna stena gore' (*Triglavska severna stena*)
- *toplice* 'zdravilišče z vodo toplega izvira, vrelca' (*Istrske toplice*)
- *trg* 'odprti javni prostor' (*Mestni trg*)
- *trg* 'podeželsko naselje' (*Stari trg ob Kolpi*)
- *ulica* 'javna prometnica v mestu ali naselju' (*Idrijska ulica*)
- *vas* 'podeželsko naselje' (*Dolenja vas*)
- *voda* 'tekočina, ki kot reka, jezero, morje sestavlja vodni ovoj Zemlje ali hidrosfero' (*Težka voda*)
- *zob* 'pokončna skalna štrlina v steni ali na grebenu' (*Babji zob*)

Predlog

Z **malo** začetnico pišemo neprve **splošne izraze**, npr. *smer, dvor* ipd., v besednih zvezah, ki so postale lastno ime: *Slovenska smer, Tacenski dvori* (*dvor* sin. *hiša*), *Koroška vrata, Gledališka stolba* (*stolba* sin. *stopnišče*), *Divje babe* (< *divje babe*, mitološka bitja), *Bermudski trikotnik, Kamniti lovec, Veliki voz, Mali medved*. Mednje sodijo tudi **upravno-politični izrazi**, npr. *država, banovina, republika, (rimsko) cesarstvo, kraljestvo, rajh*, županija: *Papeška država/Cerkvena država, Beneška republika, Sveto rimsko cesarstvo, Ilirsko kraljestvo, Tretji rajh, Istrska županija*.

Posebnost

Malo začetnico neprve sestavine ohranjamo v imenih nekdanjih dolin, jam, polj ipd., ki so zdaj imena mestnih predelov in središč ali ulic: *Rožna dolina* (nekoč dolina s travniki zunaj Ljubljane), *Rožna dolina, c. II.* (ulica), *Zelena jama* (ime nekdanje gramozne jame, ki je sčasoma ozelenela), *Ob Zeleni jami* (ulica),¹ *Zlato polje* (nekoč polje, Kranj, nasproti *Zlato Polje*, naselje), *Mala vas* (ulica), *Bavarski dvor* (del mestnega središča v Ljubljani, imenovan po nem. *Baierischer Hof*).

Nasvet

Pozorni moramo biti na neprve splošne izraze v imenih, ki so doživeli **pomenski prenos** (zaradi npr. podobnosti ali zgodovinskega razvoja) in jih pišemo z **veliko** začetnico. V manj natančnem izražanju se zanje uporabljajo tudi skrajšana imena:

- *Grmada* in *Polhograjska Grmada/Grmada* (*grmada* 'velik kup lesa, določen za gorenje')
- *Murska Sobota/Sobota* (*sobota* 'šesti dan v tednu')
- *Oltar* (gora) z vrhovoma *Veliki Oltar* in *Mali Oltar* (*oltar* 'oltarna miza')
- *Veliko Kladivo/Kladivo* (*kladivo* 'orodje za tolčenje')

Z **veliko** začetnico pišemo neprva občna poimenovanja, ki so zaradi **pomenskega prenosa** postala lastna imena. Sem sodijo tisti **strokovni izrazi** (geografski, geološki, planinski, urbanistični, arheološki), s katerimi ne poimenujemo izvorno izražene zemljepisne danosti, ampak drugo zemljepisno danost, npr.:

- *Babni Vrt* (naselje, ne *vrt* 'obdelovalno zemljišče')
- *Gadova Peč* (vinske gorice, ne *peč* 'skala, zlasti večja')
- *Jezerka Kočna* (gora, ne *kočna* 'polkrožen zaključni del ledeniške doline')
- *Stara Fužina* (naselje, ne *fužina* 'manjši obrat za topljenje in predelavo železove rude')
- *Visoki Rokav* (vrh, ne *rokav* 'stranski, nižji del grebena')
- *Zidani Most* (naselje, ne *most* 'objekt, po katerem vodi pot čez globinske ovire')

1 Na hišnih tablicah je zapisana z malo začetnico: *Ob zeleni jami*, na zemljevidih in v knjižnih virih z veliko: *Ob Zeleni jami*.

Nasvet

Pozorni moramo biti na

a) **enakoglasnice**, saj je lahko neprvo občno poimenovanje strokovni izraz za zemljepisno danost, tj. goro (*Limbarska gora, Donačka gora, Črni vrh, Srednji vrh, Tolsti vrh*), hrib (*Toško čelo, Obla gorica*), vrh (*Črna gora*), greben (*Kalški greben*), reko (*Kamniška bistrica*), jamo (*Volčja jama*), rog ‘vitka in koničasta pokončna skalna tvorba v steni, grebenu’ (*Jelenov rog*), ali pa je izraz doživel pomenski prenos in z njim poimenujemo drugo zemljepisno danost, npr. naselje (*Limbarska Gora, Donačka Gora, Črni Vrh, Srednji Vrh, Tolsti Vrh, Toško Čelo, Obla Gorica, Kamniška Bistrica, Volčja Jama*), vrh (*Kalški Greben*), planoto (*Kočevski Rog*), državo (*Črna gora*);

b) **razlikovanje med neprvim strokovnim izrazom za zemljepisno danost** (lahko tudi stilno zaznamovanim) in enakim izrazom, ki je s pomenskim prenosom postal lastno ime: *Livanjsko polje* (polje) nasproti *Babno Polje* (naselje), *Medijske toplice* (toplice) nasproti *Dolenjske Toplice* (naselje), *Prešernova cesta* (cesta) nasproti *Ptuj-ska Cesta* (naselje); *Čepovanski dol* (*dol* sin. *dolina*) nasproti *Brezovi Dol* (naselje), *Pekrska gorca* (osameli grič z vinogradi v okolici Maribora) nasproti *Cmereška Gorca* (naselje), *Poldov rovt* (rovt ‘travnik na nekdanji izkrčenem zemljišču’) nasproti *Laški Rovt* (naselje), *Matkova krnica* (*krnica* ‘polkrožna globel pod strmim grebenom, v zgornjem delu ledeniške doline’) nasproti *Idrijske Krnice* (naselje), *Židovska steza* (*steza* ‘ozka pot za pešce’ v Ljubljani) nasproti *Rakova Steza* (naselje), *Dolga njiva* (*njiva* ‘razmeroma ravno, podolgovato travnato območje v strmem svetu, uravnano dno večje vrtače, zaprte doline’, planina) nasproti *Dolga Njiva pri Šentlovrencu* (naselje);

c) **razlikovanje med prvotnim enobesednim imenom Brda**, ki je dobilo razlikovalno sestavino *Goriška* in ohranilo veliko začetnico (*Goriška Brda*), v rabi pa je tudi skrajšano ime *Brda*, in večbesednima imenoma, v katerih so *brda* (‘gričevnata pokrajina’) strokovni izraz (*Šavrinska brda, Koprška brda*);

č) **nekdanja imena toplic**, ki so postala imena naselij, npr. *Dolenjske Toplice*, sedanje zdravišče pa ima v imenu ime naselja, npr. *Terme Dolenjske Toplice* (terme, imenovane po naselju *Dolenjske Toplice*).

5 Strokovni izrazi

Nekateri strokovni izrazi za zemljepisne danosti se v zemljepisnih imenih pojavljajo le v krajevnih imenih (npr. *luža* v npr. *Luža, Mrzla Luža; mlaka* v npr. *Mlaka, Čučja Mlaka; kostel* v npr. *Kostel, Blatenski Kostel*), nekatere besedne zveze pa so predvsem občnoimenska jedra v stalnih besednih zvezah z lastnimi imeni (npr. *krajinski park Sečoveljske soline, gozdni rezervat Pragozd Krokar, hitra cesta Razdrto–Vipava*). V seznamu so tudi strokovni

izrazi, ki v terminoloških slovarjih (geografskem, planinskem itd.) manjkajo, npr. *toplice* in *terme*, *gaj*, *plitvina*, *poldne*, *rudogorje*, *tok* (ta je samo v besedni zvezi, npr. *morski tok*, čeprav se pojavlja v zemljepisnih imenih, npr. *Kalifornijski tok*, *Zalivski tok*), *zatok*, dodani so tudi tisti, ki so povezani z arheološkimi najdišči (npr. *kostel*, *gradišče*, *gradec*). Izrazi drugih strok, s katerimi ne poimenujemo zemljepisnih danosti, so uvrščeni med splošne izraze. Izraza *poldne* ne najdemo med strokovnimi izrazi, a bi ga lahko glede na zemljepisno danost, ki jo poimenuje ('gora, nad katero je sonce opoldne'), mednje za pravopisne namene lahko uvrstili. Najdemo ga v zvezi s svojilnim (*Trupejevo poldne*) in vrstnim pridevnikom (*Maloško poldne*, nem. *Mallestiger Mittagsgogel*).

Neenotnosti v terminoloških slovarjih je opaziti tudi pri izbiri upravno-političnih izrazov. Tako sta npr. *federacija* in *konfederacija* v *Geografskem terminološkem slovarju* na Franu, drugih, npr. *banovina*, *cesarstvo*, *država*, *emirat*, *kneževina*, *kraljestvo*, *rajh*, *republika*, *županija*, pa ni.

V nekaterih, sicer redkih primerih, je treba biti pri izbiri strokovnih izrazov previden, npr. v imenu *Dolga njiva* je pomemben planinski izraz *njiva* ('razmeroma ravno, podolgovato travnato območje v strmem svetu, uravnano dno večje vrtače, zaprte doline') in ne geografski *dolga njiva* ('njivsko zemljišče, katerega kosi se neurejeno nizajo v različnih smereh, pri čemer se ozki in dolgi delci menjavajo z zemljiškimi grudami').

Večjo zadrego predstavljata besedi *baba* in *dedec*, saj sta bodisi splošna izraza (*baba* 'ženska, navadno starejša', *dedec* 'moški, navadno starejši') bodisi (v *Planinskem slovarju* na Franu) strokovna izraza (*baba* 'izrazita osamela skala, del gore ali gora z razklanim vrhom', *dedec* 'izrazito pokončna, osamela živa skala, gora ali njen del'). V *Etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen* je v geslu *Bába* razlaga besede *baba* 'slok kamnit rogelj, ki štrli iz tal ali skalovja, nenavadno debel kamen, odtrgana skala' in 'gorski vrh, vršac, glava', v geslu *Déd* (tu omenjen tudi *Dedec*) pa je razlaga besede *ded* 'slok, pokonci štrleč kamnit rogelj, ki se dviga iz pečevja ali melišča'. V *Planinskem slovarju* je v geslu *bába* razlaga 'v lastnih imenih izrazita osamela skala, del gore ali gora z razklanim vrhom', v geslu *dédec* pa 'zlasti v lastnih imenih izrazito pokončna, osamela živa skala, gora ali njen del'.

V rabi sta kot neprvi sestavini zemljepisnih imen večinoma pisani z veliko začetnico, npr. *Dovška Baba*,² *Velika Baba*, *Lučki Dedec*, *Kamniški Dedec* (gl. tudi Razlikovalne sestavine). Konec koncev tudi »razklanost« v razlagi *babe* in »pokončnost« v razlagi *dedca* kažeta na povezavo s splošnim pomenom *babe* in *dedca* (Kaj je bilo prej – kura ali jajce?), zato bi zglede lahko uvrstili v *Nasvet*. Mogoče je najti tudi ime *Poljanska baba* (*baba* 'slok kamnit rogelj, ki štrli iz tal ali skalovja, nenavadno debel kamen, odtrgana skala') z ustrežno pisano začetnico.

Predlog

V pravilih bi bilo koristno imeti abecedni seznam strokovnih izrazov (geografskih, geoloških, urbanističnih, planinskih, arheoloških). Dodati bi bilo treba manjkajoče in izpustiti izraza *baba* in *dedec*.

Strokovni izrazi za zemljepisne danosti (tudi stilno zaznamovani): *akvadukt*, *arhipelag*, *avenija*, *avtocesta*, *barje*, *bazen*, *bistrica*, *blato*, *boršt*, *brda*, *brdo*, *breg*, *brezno*, *britof* (sin. *pokopališče*), *celinska polica*, *cesta*, *čelo*, *deželja*, *dobrava*, *dol*, *dolina*, *draga* (sin. *vrtača*), *drevored*, *erg*, *federacija*, *federativna republika*, *fuzina*, *gaj*, *gejzir*, *glava*, *globina*, *gora*, *gorca* (sin. *vinograd*), *gorica* (sin. *hrib*, *grič*), *gorice* (sin. *vinograd*), *gorovje*, *gorstvo*, *gozd*, *gozdni rezervat*, *graben*, *gradec*, *gradišče*, *grapa*, *greben*, *grič*, *gričevje*, *grofija* ('grofova posest', 'upravna enota'), *hitra cesta*, *hrbet*, *hrib*, *hribovje*, *izvir*, *jama*, *jarek*, *jezero*, *kal*, *kamen*, *kanal*, *koliševka*, *kolk*, *komet*, *konec*, *konfederacija*, *konta*, *kopa*, *kopališče*, *kostel* (sin. *gradišče*), *kot*, *kotel*, *kotlina*, *krajina*, *krajinski park*, *kras*, *križ*, *krnica*, *kuk* (sin. *kolk*), *laguna*, *laz*, *ledena jama*, *ledeni pokrov*, *ledenik*, *log*, *loka*, *lokalna cesta*, *lug/luga* (sin. *močvirje*), *luknja*, *luža*, *magistrala*, *mesto*, *mlaka*, *močvirje*, *morje*, *morost* (sin. *barje*), *most*, *naftovod*, *naravni park*, *naravni rezervat*, *nariv*, *narodni park*, *naselje*, *nasip*, *nižavje*, *njiva*, *obala*, *ocean*, *okno*, *otočje*, *otok*, *ozebnik*, *ozemlje*, *ožina*, *park*, *peč* (sin. *jama*, *pečina*, *skala*, *gora*), *pečina*, *pešpot*, *plac* (sin. *prostor*), *planina*, *planja*, *planota*, *plaz*, *plitvina*, *plošča*, *plovna pot*, *poč*, *pod*, *podolje*, *pogorje* (sin. *gorovje*, *gorstvo*), *pokrajina*, *poldne*, *polica*, *poljana* (sin. *polje*), *polje*, *polotok*, *pot*, *potok*, *prag*, *pragozd*, *predmestje*, *prekop*, *preliv*, *prelom*, *primorje*, *prospekt*, *provinca*, *puščava*, *ravan*, *ravnik*, *ravnina*, *razglednik*, *reber*, *rebno*, *regijski park*, *regionalna cesta*, *reka*, *ribnik*, *rob*, *rog*, *rokav*, *rovt*, *rt*, *rtič*, *rudogorje*, *sedlo*, *sela*, *selce*, *selo*, *skala*, *slap*, *slatina*, *soline*, *soteska*, *spodmol*, *sredogorje*, *stena*, *steпа*, *steza*, *stolp*, *šelf*, *ščit* (sin. *zemeljski ščit*), *špica*, *špičje*, *špik*, *športni park*, *štradon* ('pot, cesta na Ljubljanskem barju'), *tektonski jarek*, *terme* (sin. *toplice*), *tok*, *toplice*, *trg*, *turn* (sin. *stolp*), *učna pot*, *ulica*, *uvala*, *vas*, *vdolbina*, *vinska pot*, *vinograd*, *vintgar*, *vir*, *višavje*, *voda*, *vrata*, *vrh*, *vršac*, *vršaj*, *vrt*, *vrtača*, *vzhod*, *zabavišni park*, *zaliv*, *zatok*, *zemeljska ožina*, *zid*, *zjavka/zijalka*, *zob*, *železnica* (sin. *železniška proga*), *žleb*.

2 Tudi samo *Baba* (*Dovška Rožca*) (Klinar: 2005, 89).

6 Razlikovalne sestavine

Z dodajanjem razlikovalnih sestavin so nastala nova imena. V domačih imenih so najpogostejši vrstni pridevniki (*mali, veliki, zgornji, spodnji, gornji, dolnji, stari, novi, srednji*), tudi zastareli (npr. *gorenji* sin. *gornji, dolnji* sin. *doljni*), in izkrajevni vrstni pridevniki (npr. *kobariški, polhograjski, divaški, dravski*), v podomačenih zemljepisnih imenih (eksonimih) tudi *južni, severni, vzhodni, zahodni, jugovzhodni* ipd. Stojijo bodisi pred imeni, ki obstajajo tudi v samostojni obliki, npr. *Grmada* (več vrhov) in *Polhograjska Grmada* (v Polhograjskih Dolomitih), bodisi so sestavina tistih imen, ki se v uradnih imenih pojavljajo samo skupaj z razlikovalno sestavino (*Spodnje Kriško jezero*), v rabi pa lahko tudi brez nje (*Kriško jezero, Grmada < Polhograjska Grmada*) ali v določeni skladenjski rabi (*Kriški jezери*). Razlikovalno sestavino in prvo sestavino za njo pišemo z veliko začetnico, začetnica drugih sestavin pa se ravna po siceršnjih pravilih.

Neenotnosti v zapisih predvsem domačih večbesednih zemljepisnih imen v rabi ni veliko. Nekaj je npr. težav s *kopo* (splošni in strokovni izraz). Kljub jasnim zgledom v primeru izraza *kopa/Kopa* (*Kopa, Velika Kopa, Belska Kopa*) se zatakne pri *Matkovi kopi/Kopi*, podobno pri *Vodnikovem Vrščacu/vrščacu*³ (*vršac* 'mogočen stožčast vrh, gora'), ter *Velikem Babanjskem skednju/Skednju*⁴ in *Malem Babanjskem skednju/Skednju*.

Predlog

Razlikovalno sestavino in prvo sestavino za njo pišemo z **veliko** začetnico, začetnica drugih sestavin pa se ravna po siceršnjih pravilih: *Polje* in *Novo Polje, Osolnik* in *Mali Osolnik, Dolomiti* in *Polhograjski Dolomiti, Kras* in *Divaški Kras, Stol* in *Kobariški Stol, Kopa* in *Velika Kopa, Belska Kopa, Dvor* in *Dravski Dvor, Nova vas* in *Stara Nova vas, Černelnska špica* in *Velika Černelnska špica, Shetlandski otoki* in *Južni Shetlandski otoki; Dolenje Mokro Polje; Zgornje Kriško jezero, Spodnje Kriško jezero, Srednje Kriško jezero (Kriška jezera), Dolnja Težka Voda, Gornja Težka Voda* (nasproti *Težka voda* za potok), *Mala Bahamska plitvina, Velika Bahamska plitvina (Bahamski plitvini)*.

3 Tudi *Vršac nad Zadnjico*.

4 Tudi *Veliki Babanjski Škedenj*.

Nasvet

Pozorni moramo biti na

a) **nprvi vrstni pridevnik** za razlikovalno sestavino, ki je del enkratnega imena in ga pišemo z malo začetnico: *Veliki vzhodni erg* (ni **Malega vzhodnega erga*), *Veliki zahodni erg* (ni **Malega zahodnega erga*), *Novi južni Wales* ('Novi Wales na južni polobli', ni **Novega Severnega Walesa*);

b) **enakoglasnice**, saj je lahko razlikovalni dodatek občno poimenovanje in ga pišemo z malo začetnico, npr. *zahodni* 'ki je v zvezi s smerjo na nebu ali Zemlji' (*zahodna Nemčija*), ali je del lastnega imena in ga pišemo z veliko začetnico, npr. *Zahodna Nemčija* 'do 1990 Zvezna republika Nemčija'.

7 Občnoimenska jedra

Kljub pravilu, da občnoimensko jedro ob lastnem imenu pišemo z veliko začetnico, če je del lastnega imena, sicer ne (je del besedne zveze), je težko izbrati pravo začetnico brez poznavanja stvarnih dejstev. Podobno je z imeni, ki so v eSP 2003, § 68 (poslopja in drugi samostojni objekti), uvrščena med zemljepisna imena, v novih pravilih pa bodo med **stvarna imena**. To velja za poslopja in druge samostojne objekte, pokopališča, avtobusna in železniška postajališča, letališča, pristanišča, prireditvene prostore in zabavišne parke: *kartuzija Žiče*, *grad Kostanjevica*, *palača Manzioli*, *dvorec/grad Goričane*, *vila Zlatica*, *cerkev svetega Jožefa*, *stolnica svetega Nikolaja*, *kapela Marije Zdravje bolnikov*, *športni park Stožice*. Potreba po izražanju lastnoimenskosti se pojavlja v vseh teh kategorijah. Nekatera imena poslopij so zato preimenošana (*Žička kartuzija*, *Kostanjeviški grad*, *Manzolijska palača*) ali natančneje imenovana (*Stadion Stožice*); v rabi so tudi brez občnoimenskega jedra (*Sveti Jožef*, *Sveti Nikolaj*) ali pa občnoimensko jedro postane del lastnega imena, naj gre za predstavljanje kake stavbe kot arhitekturne stvaritve (*Vila Šubic* 'vila arhitekta Vladimirja Šubica'), lastnega imena protokolarnega objekta (*Vila Podrožnik*), stanovanjskega objekta (*Vila Urbana* v Ljubljani).

8 Predložna imena

Izbira začetnice v predložnih imenih je ne samo velik izziv za uporabnike, ampak tudi za jezikoslovce. Pravopisna pravila, ki bi zadovoljila vse, je že zaradi lokalne rabe in skladenjskih zvez, v katerih se ta imena pojavljajo, težko sestaviti.

Predlog

Neprvo sestavino v predložnih imenih pišemo z **veliko** začetnico, če je lastno ime, če se je povezava z občnim poimenovanjem v zavesti uporabnikov povsem izgubila ali če gre za skrajšano ime: *Ob Ljubljani, Pri Fari, Na Lescu, Za Moše-nico, V Zideh, Za Gradom (Grad < Ljubljanski grad)*.

Neprvo sestavino v predložnih imenih pišemo z **malo** začetnico, če je povezava z občnim poimenovanjem jasna: *Na klančku, Na jami, Ob železnici, Pod gozdom, Za vasjo, Za trnjem, Pri vodici*.

9 Sklep

Med pregledovanjem gradiva, iskanjem ustreznih zgledov in preverjanjem zapisov v rabi sem skušala ugotoviti, ali sedanja pravopisna pravila uporabnikom res povzročajo take preglavice, kot se pogosto zdi. Hkrati sem razmišljala o tem, kaj bi bilo treba v pravilih spremeniti, da bi uporabniki v dvomu lahko ime zapisali pravopisno pravilno. Ugotovila sem naslednje: pisci, ki dobro poznajo tematiko, večinoma izbirajo ustrezno začetnico; dosedanja pravila je treba tako preurediti, da bodo jasna in pregledna; prikazati je treba prehod občnoimenskih sestavin v lastno ime (pomenski prenos) in dodati več enakoglasnih zgledov in zgledov z neprvo enakoglasno sestavino, saj o veliki začetnici lahko povedo celo več kot pravila sama; spremembe bi se tikale le zgledov *Kočevski Rog, Goriška Brda, Črna gora* (država) ter predložnih imen in imen, v katerih je v rabi opaziti dvojne zapise.

Pravopisna pravila za različna poglavja (od pisnih znamenj, začetnice, prevzetih besed do slovnicega orisa ipd.) so izčrpna in napisana za zahtevnejše uporabnike (slovaropisce, pisatelje, strokovne in znanstvene pisce, prevajalce, lektorje, učitelje, novinarje itd.), zato tudi poglavje o začetnici v zemljepisnih imenih ne more biti izjema. V slovarskem delu bodo ponazorjena z naborom raznovrstnih zgledov, ti pa bodo povezani s pravili.

Za manj zahtevne uporabnike bo treba pripraviti preprostejšo različico vseh pravopisnih poglavij. Za osnovnošolsko in srednješolsko izobražene bi zadostoval prikaz začetnice v enobesednih zemljepisnih imenih in delitev večbesednih imen v dve skupini: v prvi bi bila neprva občna poimenovanja, ki poimenujejo točno določeno zemljepisno danost, v drugi neprva občna poimenovanja, ki so doživela pomenski prenos. Pomagati bi jim morali s so-

postavljanjem enakoglasnih zgledov (*Črni vrh* nasproti *Črni Vrh*) in zgledov z neprvo enakoglasno sestavino (*Polhograjska gora* nasproti *Kranjska Gora*), med šolanjem pa jim nuditi informacijo o tem, kaj z imenom poimenujemo (npr. goro ali naselje), in jih navajati na uporabo portala Fran in drugih relevantnih virov.

10 Viri in literatura

- eSP 2003 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Etimološki slovar = Snoj, Marko, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Modrijan založba, d. o. o., in Založba ZRC.
- Fran = Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014–, različica 6.0, www.fran.si, dostop 20. 11. 2019.
- Geografski = *Geografski terminološki slovar*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/geografski>, dostop 20. 11. 2019.
- Klinar 2005 = Stanko Klinar, *55 krat Karavanke*, Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2005.
- Planinski = *Planinski terminološki slovar*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/planinski>, dostop 20. 11. 2019.

11 Pregledani viri in literatura

- Dobrovoljc, Helena, Jakop, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- eSSKJ 2000 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- eVSL 2005 = *Veliki splošni leksikon*. Elektronska izdaja. Ljubljana: DZS.
- Fran = www.fran.si, dostop oktobra 2019.
- Geopedia.si = http://www.geopedia.si/#T105_x499072_y112072_s9_b4.
- Gigafida 2.0: Korpus pisne standardne slovenščine, <https://viri.cjvt.si/gigafida/>.
- Hribi.net = <https://www.hribi.net/>.
- Jakopin, Franc, Korošec, Tomo, Logar, Tine, Rigler, Jakob, Savnik, Roman, Suhadolnik, Stane, 1985: *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kladnik, Drago, Perko, Drago, 2013: *Slovar slovenskih eksonimov*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU, Amebis, d. o. o., Kamnik, in Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Klinar, Stanko, 1991: *Sto slovenskih vrhov*. Prešernova družba, Ljubljana.
- Klinar, Stanko, 2005: *55 krat Karavanke*. Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Majdič, Viktor, 1996: *Razgledi po krajevnih imenih, Krajevna imena v luči slovnice obravnave*. Rokus, Ljubljana.
- Orožen Adamič, Milan, Perko, Drago, Kladnik, Drago, 1996: *Priročni krajevni leksikon Slovenije*. DZS, d. d., Ljubljana.

TINA LENGAR VEROVNIK

tina.verovnik@fdv.uni-lj.si

tina.lengar-verovnik@zrc-sazu.si

UL, Fakulteta za družbene vede

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8454-6160>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_06

Nekaj misli o reformi pisanja večbesednih zemljepisnih imen

1 Uvod

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU je v vmesni različici prenovljenega poglavja o veliki in mali začetnici (gradivo je zgolj interno) pri pisanju večbesednih zemljepisnih imen predlagala spremembo pri zapisovanju naselbinskih imen, katerih sestavina je poimenovanje strnjene oblike poselitve, tj. *mesto*, *trg*, *vas*, *selo* (*sela*, *selce* ...), *naselje*. Izkušnje s terena (npr. table za označevanje krajev) in iz Jezikovne svetovalnice namreč kažejo, da uporabniki teh besed ne prepoznavajo v njihovem osnovnem pomenu (zlasti pri *trg* in *selo* njun primarni pomen ni več v ospredju), zato tudi ne razumejo argumentacije za trenutno veljavno pravilo. Da imajo velike težave pri usvajanju zapisovanja te skupine imen tudi učenci, pa potrjuje sicer hudomušno vprašanje srednješolskega učitelja, zastavljeno na eni od predstavitev predvidenih sprememb in novosti v pravopisni kodifikaciji, na račun česa bodo v prihodnje učitelji dajali negativne ocene, če te izjeme ne bo več.

2 Prednosti razširjene reforme

Predlagana reforma, ki gre še dlje in po kateri bi vse sestavine večbesednih zemljepisnih imen (razen slovničnih besed – po skrajni različici pa tudi te) pisali z veliko začetnico, je vredna premisleka iz vsaj dveh razlogov. Zagotovo rešuje problem tistih nenaselbinskih večbesednih imen, pri katerih se:

- (1) uporabniki ne zavedajo (več) občnoimenskosti neprvih sestavin (zato zapisi kot *Makekova Kočna*, *Bela Krajina*, *Betalov Spodmol*, *Hudičev Boršt* ipd., ki so v neskladju s trenutno pravopisno kodifikacijo);
- (2) občnoimenskosti sicer zavedajo, a celotno ime dojemajo kot naselbinsko zaradi laične interpretacije termina, češ da je *naselbinsko* vse, kar je *naseljeno* (zato zapisi kot *Črna Gora*, *Mestni Log* ipd.) – ta problem vsaj za dele naselij rešuje zgoraj omenjena vmesna različica prenovljenega poglavja Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU, v kateri se predvideva razširitev kategorije naselbinskih imen tudi na naselja znotraj strnjjenih oblik poselitve (krajev, mest, vasi ...).

Na ta način bi se izognili tudi posebnosti, da kadar ob naselbinskem imenu v vlogi identifikacijskega določila nastopa nenaselbinsko ime, ki ga uvaja predlog, to ostane zapisano po pravilih za nenaselbinska imena (*Gradišče v Slovenskih goricah*, *Zavrh pod Šmarno goro*, *Lovrenc na Dravskem polju* > *Gradišče v Slovenskih Goricah*, *Zavrh pod Šmarno Goro*, *Lovrenc na Dravskem Polju*). Vendar je po drugi strani to mogoče reševati tudi z izjemo oziroma posebnostjo (kot je bilo doslej).

3 Možne pasti reforme

Če pustimo ob strani upravičeno domnevo, da se bo uporabnikom velika začetnica v imenih tipa *Jadransko Morje*, *Blejsko Jezero*, *Ljubljanska Kotlina* ipd. zaradi razpoznavne občnoimenskosti druge sestavine bržkone upirala vsaj toliko, kot se jim zdaj mala začetnica v primerih pri točkah (1) in (2) zgoraj, prinaša morebitna reforma s seboj še eno veliko težavo. To je zapis prvotno stvarnih večbesednih poimenovanj in imen v (zdaj) nenaselbinskih večbesednih imenih, npr. *Ulica borcev za severno mejo*, *Cesta dveh cesarjev*, *Cesta slovenskih kmečkih uporov*, *Trg komandanta Staneta*, *Ulica Pohorskega bataljona*, *Trg Osvobodilne fronte*.

Menim, da bi vztrajanje pri zapisu vseh sestavin takega zemljepisnega imena z veliko začetnico vneslo v zapisovalno prakso stvarnih zvez (tako občno- kot lastnoimenskih) veliko zmedo: *Osvobodilna fronta* proti *Osvobodilna Fronta*; *slovenski kmečki upori* proti *Slovenski Kmečki Upori* ipd.

4 Premislek o terminologiji

Kot je bilo že omenjeno zgoraj, težave v pisni rabi zagotovo izhajajo tudi iz terminološke neposrečenosti kategorij »naselbinska« in »nenaselbinska« večbesedna zemljepisna imena. Pri prvem izrazu – sodeč po korpusnem gradivu – tudi izven te zveze obstaja zavedanje o pomenu 'nanašajoč se na naselbino' ali 'nanašajoč se na naselje', kar sta pomena, evidentirana v SSKJ2. Vendar pa izkušnje v pedagoški in lektorski praksi kažejo, da mnogi pod »naselbinsko« pojmujejo vsa naselja (torej tudi mestna, vaška ipd.), neredki pa celo vse, kar je naseljeno (torej tudi ali vsaj še države). Kategorija »nenaselbinskih« imen pa je po drugi strani preveč raznorodna, da bi si jo uporabnik lahko osmisлил kot »kar ni naselbinsko«, saj če vanjo intuitivno še lahko prišteva hribe, gore, morja, jezera ipd., jo je veliko težje osmisлити za podvodne reliefe ali ozvezdja.

5 Predlog rešitve

Možna rešitev vseh zgoraj nanizanih dilem bi bila pravopisna obravnava po kategorijah, ki so bližje uporabnikovemu izkustvu. Namesto dveh (naselbinska in nenaselbinska imena) bi tako sicer dobili več skupin, vendar bi bile tudi izjeme na ta način bolj obvladljive. Pri imenih naselij (tako »naselbin« kot njihovih delov) bi veljalo eno pravilo: pisanje vseh sestavin z veliko začetnico, razen predlogov in posameznih sestavin identifikacijskih določil – *Novo Mesto*, *Mestni Log*; pri ulicah, trgih, parkih ipd. bi veljalo drugo pravilo, tj. enako kot do sedaj – *Ulica Janeza Pavla II.*, *Trg mladinskih delovnih brigad*. Pri imenih površinskih geografskih danosti (hribi, gore, gozdovi, doline, kotline ...) bi prav tako veljalo dosedanje pravilo za nenaselbinska večbesedna zemljepisna imena – izjemo pa bi lahko predstavljale neprve prvine, ki so rabljene v prenesenem pomenu (*Kamniški Dedec*) ali pri katerih povprečnemu sodobnemu uporabniku pomen teh prvin ni več razviden (*Betalov Spodmol*). Podobno bi nato oblikovali še druge skupine zemljepisnih imen, npr. vodna imena, imena nebesnih teles in pojavov ipd.

MARKO SNOJ

marko.snoj@zrc-sazu.si

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8641-6669>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_07

Vse z veliko začetnico

1 Pro

Meni bi se zdelo najpametneje, da bi vse dele vseh večbesednih lastnih imen pisali z veliko začetnico, torej *Novo Mesto*, *Šmarje Pri Jelšah*, *Postojnska Jama*, *Jadransko Morje*, *Friderik S Praznim Žepom*, *Lukec In Njegov Škorec*, *Obuti Maček*, *Cankarjev Dom*. Poglavitni razlog za predlog je prevelika zapletenost veljavnih pravopisnih pravil za pisanje teh lastnih imen, ki za usvojitev zahtevajo nemalo truda – truda, ki bi ga bilo vredneje predvsem v šolskem sistemu uporabiti za spoznavanje kakega pomembnejšega, stvarnejšega jezikovnega dejstva ali jezikoslovnega problema. Če bi sprejeli predlagano pravilo, bi jezikovni uporabniki glede rabe velike začetnice v večbesednih lastnih imenih morali vedeti le še to, kaj je lastno ime. To vprašanje, ki ni tako preprosto, je pa bistveno, zdaj ostaja v ozadju, saj je do njega predolga pot. Hkrati je to vprašanje, ki od učečega se zahteva razmislek, medtem ko učenje zdaj veljavnih pravopisnih pravil zahteva le memoriziranje večje količine podatkov, katerih vrednost je zgolj dogovorna.

Začetni predlogi niso del lastnega imena, zato naj se pišejo z malo začetnico: *sem za Akom*, *grem izza Aka*; *popival je pri Koširju*, *prišel je od Koširja*. Ko se zlijejo z imenom, postanejo sklopi in izkažejo skladenjsko potrebo po predlogu: *grem pred Dvor* > *grem v Preddvor*.

2 Kontra

S sprejetjem tega pravila bi izgubili razlikovanje med pisanjem homonimnih naselbinskih in nenaselbinskih zemljepisnih imen, npr. med naselbinskim imenom *Kamniška Bistrica* in vodnim *Kamniška bistrica*.

A to je še najmanjša škoda. Predlogu za tako radikalno spremembo nasprotujejo domala vsa štiri pravopisna načela: (1) raba je kolikor toliko ustaljena, saj se temu, da se *mesto, vas, selo* in *trg*, ko nastopajo kot neprve sestavine naselbinskih lastnih imen, pišejo z malo začetnico, vse druge pa z veliko, v šoli namenja veliko pozornosti, (2) sistemsko so te izjeme dobro utemeljene – gre za poimenovanja simbolov naselbinskih imen na zemljevidih,¹ (3) izročilo ni kaj dosti drugačno, (4) gospodarnost pa zaradi zdajšnjega pravila tudi ne trpi. Zakaj torej popravljati, kar deluje?

3 Re

To, da v pisavi ne bi več razlikovali med naselbinskimi in nenaselbinskimi lastnimi imeni, uporabnike razbremeni premnogih težav, saj danes ni vsakomur jasno – če sploh je komu –, ali je *bistrica* še občno ime ali samo še lastno. Če ni več občno ime, bi se morala po veljavnih pravilih tudi v vodnem imenu pisati z veliko začetnico. Statusi besed se sčasoma spreminjajo, točnih časovnih meja pa ni mogoče potegniti: če je bila *kočna* pred stoletjem še bolj ali manj splošno znano občno ime, danes ni več. In če je bil *vintgar* v tem času samo lastno ime, je danes predvsem občno. Enako velja za *Kras*, ki je bil tedaj le lastno ime pokrajine na našem zahodu, danes pa imamo *kras* tudi na Dolenjskem in celo na Kitajskem – povsod, kjer voda in apnenec sodelujeta pri nastajanju pojavov, ki so jih najprej opazovali prav na našem Krasu.

Izročilo je, kakršno je, ne moremo ga spreminjati: ustvarjala ga je kodifikacija. Večinska raba odseva predvsem pisanje pravopisno opolnomočenih piscev. Ko se pisanja lotijo manj vešči uporabniki, vidimo zapisano vse mogoče. Pristojna državna služba nas tako obvešča, da smo prišli v *Dolnjo Težko Vodo*, en kilometer naprej pa, kod se gre v *Gornjo Težko vodo*. Na razdalji 20 metrov tudi vidimo smerokaza za *Koroško Vas* in *Jurno vas*. Veljavno pravopisno pravilo o pisanju večdelnih lastnih imen resda predstavlja sistem, a ta sistem ne temelji na jezikovnih dejstvih. Zgrajen je arbitrarno, od uporabnikov pa se pričakuje, da bomo to arbitrnost, če že ne razumeli, pa vsaj upoštevali. Načelu, naj jezikovni sistem odseva v pravopisnem pravilu, bi zadostil prav predlog *vse z veliko začetnico*, saj bi pravopis prav na ta način najnazorneje razlikoval med občnimi in lastnimi imeni tudi v večbesednih primerih. Predlog upošteva na-

¹ Razlago dejstva, zakaj z malo samo *mesto, vas, selo* in *trg*, dolgujem Marti Kocjan Barle.

čelo gospodarnosti predvsem v smislu usvajanja pravopisnega pravila. Veljavna pravila o pisanju večbesednih lastnih imen do poslednje tančice obvladajo zares redki. Le koliko je takih, ki vedo, zakaj se piše drugi del imena države *Črna gora* z malo, zadnji del krajevnega imena *Šmarje pri Jelšah* pa z veliko začetnico, in se pri tem zavedajo, da *jelše* niso lastno ime? Pravilo *vse z veliko začetnico* pa je tako enostavna razširitev pravila o pisanju enobesednih lastnih imen na večbesedna, da bi ga zlahka usvojili vsi osnovnošolci.

4 Sub

Z uveljavitvijo predlaganega pravila bi ves dosedanji tisk in sploh vse zapisano postalo pravopisno neustrezno. Kdor se je že naučil zdaj veljavnih pravil, se bo upravičeno spraševal, v kaj je vložil trud in ali se pravopisne oblasti zdaj iz njega norčujejo. Ali ne bi bilo s tega stališča bolje spremembe uvajati postopoma, da bi npr. za začetek pisali le vse občnoimenske sestavine naselbinskih lastnih imen z veliko začetnico (*Novo Mesto*), spremembe pri vseh preostalih pa prepustili prihodnjim reformam. S tem bi se izognili tudi očitku anglizacije našega pravopisa, saj je težnja po pisavi občnoimenskih sestavin večbesednih lastnih imen opazna predvsem pri tistih jezikovnih uporabnikih, ki bolje poznajo chicaški slogovni priročnik kot pravila slovenskega pravopisa.

5 Mort

V kirurgiji in še marsikje velja, da je čisti rez primernejši od dolgotrajnega mrcvarjenja. Sprejem pravila *vse z veliko začetnico* bi prinesel dolgoročno rešitev, ki pa bi za uveljavitev potrebovala prehodno obdobje. Nova besedila bi se pisala in tiskala po novem, javne napise bi zamenjevali postopoma, tako kot jih zaradi zbledelosti ali poškodb zamenjujejo tudi danes, osebne in druge dokumenta pa po koncu veljavnosti. Anglizacija? Komaj. Angleško pišoči zapisujejo z veliko začetnico le tiste neprve sestavine lastnih imen, ki niso člani, predlogi ali vezniki, predlog *vse z veliko začetnico* pa predvideva veliko začetnico pri prav vseh sestavinah večbesednih lastnih imen.

6 Hirš

Predlog *vse z veliko začetnico* je v odkritem nasprotju s temeljnim načelom spreminjanja pravopisnih pravil, ki je postopnost. Težko smo usvojili zple-

tena pravila o pisanju neprvih sestavin lastnih imen, zdaj pa bo naše znanje pristalo na smetišču zgodovine pravopisja! Postopnost spreminjanja pravopisnih pravil je nadrejena rabi, sistemu, izročilu in gospodarnosti, saj izvira iz njih, se vanje vrača in jih tako povezuje.

7 Sklep

Jezik ni samo družbena, je tudi naravna entiteta. Razvija se po lastnih notranjih in zunanjih naravnih zakonitostih, na razvoj pa vpliva tudi njegova družbena vloga. Pravopisje kot vrhunec človekovega vplivanja na jezik je zavezano načelu postopnosti sprememb, saj je to skladno z jezikovnim razvojem, ki je po svoji naravi prav tako postopen. Težava s pisanjem neprvih sestavin večbesednih lastnih imen se je krepila z vedno bolj izumetničenim sklopom pravil, ki nimajo opore v naravnem jeziku in so zato predmet vse težjega učenja. Umetno ustvarjeno težavo pa se najlažje odpravi s poenostavitvijo in vrnitvijo k naravi. Ker je najosnovnejša delitev samostalnikov delitev na občna in lastna imena in ker velja, da enobesedne občne besede pišemo z malo, lastna imena pa z veliko začetnico, ni nič bolj naravnega kot to, da navedeno pravilo razširimo tudi na neprve sestavine vseh večbesednih lastnih imen.

Pravopisna komisija, ki je pri pisanju neprvih sestavin večbesednih lastnih imen zaznala problem, bo torej odločala o tem, ali bo vztrajala pri obstoječem stanju, katerega vzdrževanje zahteva nesorazmerno veliko truda jezikovnih uporabnikov, ali bo aktualno pravilo postopoma spreminjala v smer, ki jo nakazuje predlog *vse z veliko začetnico* (in morda za začetek uzakonila le, naj se tudi neprve sestavine *mesto*, *vas*, *selo* in *trg* pišejo z veliko začetnico – tako postopanje je zgoraj označeno kot mrcvarjenje), ali pa se bo vrnila k naravi in z enkratnim čistim rezom uzakonila preprosto pravilo, ki bo odpravilo tisoč in eno nejasnost in sprostito možganske kapacitete za usvajanje pravih jezikovnih vsebin ter razmišljanje o jeziku kot najbolj dovršenem skupnem izdelku človeškega uma.

Za konec se še enkrat povrnimo k načelom. Pravopisna komisija bo v zvezi s tem vprašanjem na eno stran tehtnice postavila postopnost kot temeljno načelo spreminjanja pravopisnih pravil, na drugo pa Ockhamovo britev,² ki je temeljno metodološko načelo zahodnega miselnega sveta.

2 *Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*, v prostem prevodu: Ne povečuj števila sestavnih delov prek meje potrebnega.

PETER WEISS

peter.weiss@zrc-sazu.si

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0609-2252>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_08

Večbesedna zemljepisna imena: z veliko začetnico skoraj vse

1 1575

Pisanja velikih in malih začetnic v večbesednih zemljepisnih imenih v slovenskem (knjižnem) jeziku je bilo na začetku malo, kar je pričakovano. Nemške pravopisne navade so dajale slovenskim besedilom – gledano z današnjimi očmi – močen pečat, zdi se, kot da je bilo pomembnejše, da je bilo napisano, kot kako je napisano. Zemljepisnih imen v teh besedilih je bilo malo (še največ iz svetopisemskega okolja), vendar se najdejo. Tako je recimo Primož Trubar v *Katekizmu z dvejma izlagama* (1575) v zvezi s cerkvijo v Novi Štifti pri Gornjem Gradu ime slednjega središča zapisal takole: *per Gornim Gradu* (202), *Vgurenim Gradu*, *per Gurenim Gradu* (203).

2 1797

V slovenščini opazovani in opisovani svet protestantskih piscev 16. stoletja recimo je bil kljub njihovi svetovljanskosti zaradi izгона s Kranjske na Nemško in kljub daljnim stikom s svetopisemskimi kraji glede zemljepisnih imen veliko manjši kot svet kakega Valentina Vodnika, ki je v naslov prve številke prvega letnika *Lublanskih novic* leta 1797 že samozavestno pripisal »od vseh krajev celiga svejta«. Sprva je bilo pisanje večbesednih zemljepisnih imen lahko oprto na tuje, praviloma nemške vire ali vzorce in tako je bilo kar varno pisati še kako stoletje: nemška so bila pri beročih in pišočih do konca 19. stoletja domača in so jih bili vajeni.

3 1895

V slovenskem pisnem ustvarjanju (če povzemanje tujih besedil in prevajanje štejemo med besedno poustvarjanje) se je potreba po dovolj doslednih in izrecnih slovenskih pravilih za zapisovanje velike in male začetnice v večbesednih zemljepisnih imenih pokazala pri rednem pisanju takih imen v publicistiki, ob koncu 19. stoletja, še pred izidom *Slovenskega pravopisa*, ki ga je leta 1899 izdal Fran Levec. Leta 1895 je namreč začela izhajati revija *Planinski vestnik*, v kateri je bilo treba redno, iz meseca v mesec, pisati najrazličnejša slovenska zemljepisna imena, in to ne samo v uradnih oblikah, kakršna so v poštnih in drugih uradno vodenih imenikih zapisana večbesedna krajevna, ampak tudi ledinska imena (mikrotoponimi). Ta se pojavljajo v opisih prehojenih poti po ne samo slovenskem alpskem svetu, besedila pa so prispevali tedanji izobraženci, ki jim ni manjkalo zagnanosti pri pisanju; lahko si predstavljamo, da se niso hoteli ustavljati pri vsakem malo bolj zapletenem zemljepisnem imenu. V reviji je prvi dejanski članek z naslovom Spomini na Skuto prispeval Josip Serneck in je bil objavljen v prvi številki prvega letnika *Planinskega vestnika*:

»Imam opraviti v Gornjem Gradu, pa bi se rad kake tri dni mudil v Solčavskih planinah, – kakovo pot pa mi ti nasvetuješ?« vprašal sem meseca julija 1879. l. v Celju nekega prijatelja, imenitnega turista.

»Če dopoldne v Gornjem Gradu opraviš«, dejal je, [»]se lahko popoldne pelješ po okrajni cesti na Kranjsko do Bistriške doline, potem prideš peš do hiše slavnega vodnika Uršiča, tam prenočiš in kreneš drugi dan na Skuto, odtod pa po Turskem Žlebu na Okrešelj in k Plesniku v Logarjevo dolino ter čez Ljubno v Mozirje. [...] (*Planinski vestnik* 1.1 (1895), 4)

Zveze Gornji Grad, Solčavske planine, Bistriška dolina, Turski Žleb in Logarjeva dolina so zapisane že v začetnih odstavkih nove revije kot kakšno ponazorilo in opozorilo, kaj vse težavnega in pravopisno v imenskem glede malih in velikih začetnic takrat še ne do konca določenega je bilo treba ubsediti v slovenščini.

4 1910

Prvi urednik *Planinskega vestnika* Anton Mikuš je bil v to zadrego vržen in je težave lahko le obvladoval, drugi urednik, jezikoslovec Josip Tomišek, ki je leta 1908 za njim za dobrih trideset let prevzel urednikovanje, pa je bil pravopisno zelo dejaven in podjeten. Za začetek je v prvi številki planinske

revije leta 1910 čisto na kratko, z nizom ponazarjalnih primerov, pokazal, kako se bodo odslej pisala večbesedna krajevna imena. (Ob tem je ponazoril tudi veliko začetnico pri pridevnikih iz krajevnih imen.)

Pisava krajevnih imen. »Planinski Vestnik«, ki edini izmed Slovenskih listov zastopa tudi zemljepisno stroko, je poklican, da zaopne v praksi edinstvo v pisavi krajevnih imen, ki je bila doslej zelo nestalna.

Zato javljamo bralcem in sotrudnikom, da bo naš list pisal omenjena lastna imena po tehle vzorcih: 1.) Kranjska Gora, Novo Mesto, Gornji Grad, Suhi Plaz, Šmarna Gora, Julijske Alpe (oz. Planine), Beli Potok, Črni Graben. Pusto Polje, Črni Vrh, Kamniško Sedlo, Robanov Kot, Logarjeva Dolina, Blejsko Jezero, Krvavi Kamen, Aljažev Dom, Vodnikova Koča, Dunajska Cesta, Za Vodo, itd. – t. j. vse ločljive dele posamič in z veliko začetnico. 2. Takisto z veliko pridevnike in imena prebivalcev dotičnih krajev: Kranjskogorski, Novomeški, Triglavski, Bohinjski, Gorenjec, Gorenjski, Trentar, Trentski, Slovencec, Slovenski. 3. Z malo se pišejo edino predlogi, ki ne stoje v začetku; n. pr. Špik nad Policami, Jezero pod Splevto. [...] (Tominšek 1910c: 22)

Problem je, kot je napovedal, obširneje opisal in rešitve zapisal isto leto v nekaj objavah in različicah dejansko istega daljšega prispevka v revijah *Popotnik* (Tominšek 1910b) in *Ljubljanski zvon* (Tominšek 1910č) ter v lastni publikaciji z naslovom *Antibarbarus* (Tominšek 1910a). V *Ljubljanskem zvonu* je bil povzetek takle:

Preudarivši vse slučaje in zasledujoč zgodovino našega vprašanja, sem se odločil za tale **pravila**:

I. Glede lastnega imena samega.

- 1) Z veliko začetnico se piše vsako krajinsko lastno ime, in sicer
 - a) edina, oziroma prva njegova beseda brezizjemno vedno;
 - b) takisto naj se pišejo z veliko vse ostale v enojno lastno ime združene besede, izvzemši edino predloge.

Opomba. Za lastno krajinsko ime pa velja vsako kakemu kraju in prostoru kateregakoli obsega kot trajno pripadajoče ali dodeljeno ime v svoji celoti: dežele, gore, doline, morja, jezera, reke, potoki, studenci; jarki, rupe, jame; ceste in poti (s stalnim imenom); imena za stalno dana po kakovosti površja: gozdi, travniki, močvirja, planine, skale, meli, plazovi, skoki, grebeni, škrbine, trnje; naselbine z vsemi svojimi deli: mesta, vasi, sela, kapele, koče (n. pr. planinske), palače, vodnjaki; ulice, trgi, predmetja, okraj, nabrežja, promenade i. dr.

Zgledi: Z veliko torej pišimo: a) razen navadnih (Koroško, Krn, Skuta, Bogatin, Jama, Zagorje, Luknja, Škarje, Gospodična [...] itd.) tudi take skupine: V Vinogradih (Gemeindelexikon von Steiermark 47),

Za Kloštrom (n. m. 29), Med Gorami (n. m. 21) Pod Pečjo, Pod Lesom itd. — b) Imena s l e d e č i h v r s t: Novo Mesto, Beli Potok (vas in potok), Črna Prst, Višnja Gora, Srednja Vas, Bela Cerkev, Mrzla Draga, Veliki Kot, Savinjske Planine, Jadransko Morje, Tihi Ocean, Črni Studenec (v Pišnici), Blejsko Jezero, Kriški Podi, Suhi Plaz, Logarjeva Dolina, Sorško Polje, Ljubljansko Barje, Postojnska Jama, Kriška Stena, Kamniško Sedlo, Kačja Rida, Žagana Peč, Hudičev Boršt, Dolga Njiva, Rudolfova Skala, Aljažev Dom, Narodni Dom, Kadilnikova Koča, Kugyjeva Pot, Dunajska Cesta (v Ljubljani), Kolodvorska Ulica, Vodnikov Trg, Karlovsko Predmestje, Mestni Log, Prisojna Pot (na Ljubljanski Grad), Jubilejski Most. N a d a l j e: Sv. Trije Kralji, Špik nad Policami, Sv. Peter pod Svetimi Gorami, Sv. Juri ob Taboru, Voda za Oltarjem (v Gorjancih), Vrh za Steno, Jezero pod Splevto itd.

c) Z malo začetnico pa se seveda piši vsaka beseda, kadar služi le kot občno ime, n. pr. „Rudolfova skala“ bi bila kaka skala, ki je slučajno last kateregakoli Rudolfa, ne da bi se imenovala po njem, dočim je Rudolfova Skala kot krajepisno ime znana vsem izletnikom h Klanškima Jezeroma, „Dunajska cesta“ je vsaka cesta na Dunaju, a „Dunajska Cesta“ je ulica v Ljubljani, v Celju itd. „Aljažev dom“ je domovinski kraj kakega Aljaža, „Aljažev Dom“ pa je planinski hotel v Vratih, imenovan po slavnem župniku Jakobu Aljažu. Turski Žleb je lastno ime; „Turski žleb“ je katerikoli žleb v Turah. „Babji Zob“ je znana gora, „Babji zob“ bi bil resničen zob kake osebe z imenom Baba.

Z malo začetnico se pri kratici „sv.“ tudi imena svetnikov ločijo od krajevnih svetniških imen: „sv. Juri“ je svetnik, Sv. Juri (ob Južni Železnici) je kraj. Ako ima krajevno ime zverženo obliko (Šmarije, Šenčur), potem je zamenjava itak izključena; takisto tudi, če se rabi pri k r a j e v n e m imenu oblika „Šent“ (Št. Jakob ali Šent Jakob), ki se svetnikom („sv.“) ne prideva.

2.) Z veliko začetnico pišimo tudi prebivalce dežel, pokrajin in naselbin: Kranjec, Gorenjec, Bohinjec, Kraševce, Ribničan, Novomešan, Pustopoljec itd. (Tominšek 1910č: 84–85)

Tu je dejansko oblikoval pravilo, ki ga lahko na kratko, pa vendar kot aktualnega povzamemo danes, po 110 letih: **V zemljepisnih imenih pišemo z veliko začetnico vse sestavine razen veznika in nezačetnega predloga.**

5 1921–1922

V zadnjih letih 19. stoletja, po ustanovitvi takratnega Slovenskega planinskega društva leta 1893 in po izidu Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja (1894–1895), se je začela uresničevati želja po izdaji novega zemljevida slovenskega ozemlja.

Po 27-letni in zaradi prve svetovne vojne še posebej mučni poti je leta 1921 v merilu 1 : 200.000 izšel *Zemljevid slovenskega ozemlja* (Zemljevid 1921; več o tem Kranjec 1964: 208–213). Na njem so pri začetnicah uveljavljena pravila, ki jih je oblikoval in desetletje prej objavil Josip Tominšek, torej *Kranjska Gora, Blejsko Jezero, Kupljenska Planina, Kranjska Dolina, Tolsti Vrh, Kapelična Gora* itd.

Rikard Svetlič je k njemu pripravil Kazalo krajev na »Zemljevidu slovenskega ozemlja« (Svetlič 1922), ki je upoštevalo velike in male začetnice na zemljevidu, ni pa še to bil krajevisni slovar (Kranjec 1964: 212), ki je izšel šele od osemdesetih let 20. stoletja za ozemlje današnje Republike Slovenije, pa tudi za italijanski in avstrijski dvojezični prostor.

Tominšek je zatem, v letih »1936–8 [...] v PV [= *Planinskem vestniku*] z *Antibarbarusom* skušal uvajati in spopolnjevati načela pravopisa iz l. 1936 (Breznik-Ramovševga), a ni imel uspeha predvsem zaradi načela o nedoslednosti pravopisa ter kriterija občne rabe in občutka zanjo« (Orel 1980–1991: 119). Tominškova pobuda se ni prijela, zmeda z velikimi in malimi začetnicami je ostajala, pravopisna pravila so bila v tem pogledu obsežna in težko priučljiva – in so taka še naprej.

6 1956

France Bezljaj je leta 1956 v zadnji opombi k uvodu v monumentalno knjigo *Slovenska vodna imena 1* (Bezljaj 1956: 17) zapisal kar pretresljive besede, ki so pri odločitvi za prevladujočo veliko začetnico lahko vodilo:

Na koncu naj omenim velike težave, ki mi jih je povzročil slovenski pravopis s svojimi nedoslednimi pravili o pisavi sestavljenih [= večbesednih – PW] imen. Ker sestavljalci pravopisa upoštevajo samo krajevna imena, ne pa tudi mikrotoponimije, sem kmalu izgubil vsako možnost presoje, kdaj naj drugi del imena pišem z veliko začetnico. Zato sem se odločil, da po mednarodno ustaljeni praksi pišem vsa imena z veliko začetnico, ne glede na današnjo knjižno pisavo; torej Stari Trg, Škofja Loka, V Bednu itd. Kdor bo stvar premislil, bo moral priznati, da je v vseh takšnih primerih tudi simpleks mogoče najti kot samostojno ime in da bi bilo brez smisla, ako bi pri vsakem imenu pregledovali seznam krajev, če je neka toponimična baza zastopana v imenih naselij, najsi bo še tolikokrat izpričana kot ledinsko, gorsko ali vodno ime. Sestavljena imena drugih slovanskih narodov navajam seveda po virih, brez ozira na grafiko.

7 1977

Za ustalitev velikih in malih začetnic v večbesednih zemljepisnih imenih, ki se uporabljajo na slovenskem jezikovnem ozemlju, je bilo domišljeno in pravopisno uveljavljeno načelo o pisanju naselbinskih imen (Toporišič – Rigler 1977: 101–103). »Neprve sestavine večbesednih imen naselij se vse pišejo z veliko začetnico, izjema so le predlogi in samostalniki *vas, mesto, trg, naselje* in *selo*« (Toporišič – Rigler 1977: 83). V *Načrtu pravil* 1981 je bil v spremni besedi posebej izpostavljen napredek pri zapomnljivosti pisave krajevnih imen: »Pri veliki začetnici je večja sprememba v pisavi krajevnih imen. Pri večbesednih krajevnih imenih naj hi se pisale vse enote z veliko, izjeme bi bile le nezačetne besede *vas, mesto, trg, selo, naselje* in nezačetni predlogi (*Zidani Most, Novo mesto*). To načelo je bilo sprejeto na širših slavistično-geografskih posvetovanjih leta 1972 (prim. *Slavistična revija* 1977, str. 101–104) in ga geografi že precej upoštevajo (npr. v *Krajevnem leksikonu*). Z novim pravilom se odpravlja cela kopica nenatančnih in nepriučljivih pravil starega pravopisa.« (*Načrt pravil* 1981: 13) Poučna je lahkotnost vendarle tektonskih premikov, saj določilo sprva ni zajelo tedaj očitno še nezaznane male začetnice v določilu za naselbinskim imenom, kakršna je v tipu *Šempeter v Savinjski dolini*: »Nenaselbinsko določilo ob naselbinskem imenu ohrani svoje pisanje: *Gradišče v Slovenskih goricah, Zavrh pod Šmarno goro, Tolsti Vrh pri Ravnah na Koroškem*« (SP 2001: 14, člen 70). Sprva tudi ni bilo jasno, ali se ime zaselka obravnava kot ime naselja: KLS 3 je leta 1976 z upoštevanjem novega pravila že pisal ime naselja *Gornji Grad* in *Lačja vas*, hkrati pa ime zaselka Spodnje Rečice v takratni občini Mozirje *Pri móstu* (KLS 3: 238); PKLS 1996: 280 navaja »zaselek Pri Mostu«.

8 2019

To zdaj imamo in smo na razpotju, kjer pa bi se vendarle bilo dobro odločiti za kar se da tehnično pot: **V zemljepisnih imenih pišemo z veliko začetnico vse sestavine razen veznika in nezačetnega predloga.** Veznik je dobro upoštevati zaradi imen, kot je *Bosna in Hercegovina*. Saj še vedno ne bo preprosto: iz kroga zemljepisnih imen bo treba izločiti »poslopja in druge samostojne objekte« (SP 2001: člen 68), ki so dejansko stvarna lastna imena. Slovensko pišoči bodo tako z malo (medsebojnega – ta odločitev bo najtež-

ja) razumevanja razbremenjeni dvomov, ki se pojavljajo ob po novem za vse zemljepisno enako pisanem, npr. ob *Loškem Potoku*, *Malem Vrhu* ipd., pouk bo v marsičem lažji in se bo lahko posvečal drugim, pomembnejšim vsebinam in čudenju nad gibkostjo in izraznim bogastvom slovenskega jezika v najrazličnejših oblikah. Ta bo ostal, če ga bomo uporabljali.

Težave, ki bi si jih pri večbesednih zemljepisnih imenih še naprej povzročali z vsebinskim in pomenskim razlikovanjem med imenoma *Logarska dolina* in *Logarska Dolina*, naj končno že postanejo preteklost. Ko je to ime v nemščini zapisano kot *Logartal*, ta drobnjakarska znanost postane čudaška (saj se moramo v slovenščini odločiti, katera od oblik je bistvo »površnega« nemškega zapisa), z njo pa moramo kot skupnost slovensko pišočih vztrajati pri nerazumljivem in hipertrofiranem »pedagoškem erosu«, ki se mu drugače reče prisila. Iz preteklosti vidimo, da bi se dalo tudi drugače, vendar je bilo tudi med obema svetovnjima vojnima preveč tistih, ki so vztrajali pri tistem, kar so se naučili, kar so domnevno znali in k čemur obvezujejo še današnje pišoče in z našim vztrajanjem pri starem tudi zanamce. Zakaj bi pisali in učili zapleteno, ko pa se da bolje, bolj preprosto in človeško in z medsebojnim razumevanjem, če ga nimamo le na jeziku? Tako bi lahko bili naklonjeni sebi, vsem svojim jezikovnim rojakom in prihodnjim rodovom uporabnikov slovenskega jezika ter slovenskemu jeziku, ki nam bo služil bolje in z večjim veseljem, če ga bomo lažje obvladali.

9 Viri in literatura

- Bezlaj 1956** = France Bezlaj, *Slovenska vodna imena I: A–L*, Ljubljana: SAZU, 1956 (Dela razreda za filološke in literarne vede 9).
- KLS 3** = Drago Meze, Občina Mozirje, v: *Krajevni leksikon Slovenije 3*, ur. Roman Savnik, Ljubljana: DZS, 1976, 203–244.
- Kranjec 1964** = Silvo Kranjec, Geografija, v: *Slovenska matica 1864–1964*, ur. France Bernik, Ljubljana: Slovenska matica, 1964, 195–219.
- Načrt pravil 1981** = *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1981.
- Orel 1980–1991** = Tine Orel, Tominšek, Josip, *Slovenski biografski leksikon 4: Táboorská – Žvanut*, Ljubljana: SAZU, 1980–1991, 119–120.
- PKLS** = Milan Orožen Adamič – Drago Perko – Drago Kladnik, *Priročni krajevni leksikon Slovenije*, Ljubljana: DZS, 1996.
- SP 1 P** = *Slovenski pravopis 1: pravila*, Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1990.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU (izd.) – ZRC SAZU (zal.), 2001.

Svetlič 1922 = Rikard Svetlič, *Kazalo krajev na »Zemljevidu slovenskega ozemlja«* 1 : 200.000: izredno izdanje, Ljubljana: Slovenska matica, 1922.

Tominšek 1910a = Josip Tominšek, Pisava krajinskih lastnih imen, v: Josip Tominšek, *Antibarbarus: studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja* I, Ljubljana: Schwentner, 1910, 32–47 (pravila: 45–47).

Tominšek 1910b = Josip Tominšek, Kako pišimo krajinska lastna imena?, *Popotnik: pedagoški in znanstven list* 31 (1910), št. 1, 20–23; št. 2, 45–50; št. 3, 80–84; št. 4, 116–119; št. 5, 147–149; št. 6, 181–184 (s praviloma).

Tominšek 1910c = Josip Tominšek, Pisava krajepisnih imen, *Planinski vestnik* 16 (1910), št. 1, 22.

Tominšek 1910č = Josip Tominšek, Pisava krajinskih lastnih imen, *Ljubljanski zvon* 30 (1910), št. 1, 19–26; št. 2, 79–86 (pravila: 84–86).

Toporišič – Rigler 1977 = Jože Toporišič – Jakob Rigler, Komentar k načrtu pravil slovenskega pravopisa I, *Slavistična revija* 25.1 (1977), 69–106.

Zemljevid 1921 = *Zemljevid slovenskega ozemlja* (1 : 200.000), 132 × 95 cm, Ljubljana: Slovenska matica, 1921.